

Utvecklingssamarbetet med Ryssland 1999–2001 – en resultatredovisning

April 2002

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

Avdelningen för Central- och Östeuropa

Innehåll

Sammanfattning	3
1. Bakgrund	7
1.1 Verksamhetens omfattning	7
1.2 Verksamhetens utformning	8
1.3 Tidigare resultatanalyser	9
2. Gemensam säkerhet	10
2.1 Säkerhetspolitik och fredsfrämjande insatser	11
2.2 Försvarsmiljö och icke-spridning av massförstörelsevapen	11
2.3 Olycksfalls- och katastrofberedskap	12
2.4 Gränsbevakning, asyl- och migrationspolitik	13
3. Demokratins fördjupning	13
3.1 Rättssamarbete	14
3.2 Massmedia	14
3.3 Lokalt självstyre	15
3.4 Enskilda organisationer	17
3.5 Jämställdhet	19
3.6 Kultursamarbete	19
3.7 Övriga demokratiprojekt	20
4. Ekonomisk omvandling	20
4.1 Förvaltningsstöd	21
4.2 Infrastruktur	23
4.3 Lantmäteri	24
4.4 Näringslivsfrämjande insatser	25
5. Social trygghet	30
5.1 Utveckling av socialtjänsten	30
5.2 Utsatta barn	33
5.3 Rehabilitering av funktionshindrade	34
5.4 Omstrukturering av hälso- och sjukvårdssektorn	35
5.5 Hiv och tbc	36
5.6 Narkotikamissbruk	38
6. Miljö och energi	39
6.1 Förbättrad vatten- och avloppsservice	39
6.2 Avfallshantering	41
6.3 Energieffektivisering	41
6.4 Institutionellt stöd och kunskapsutveckling	43
6.5 DemoÖst	45
6.6 Kärnsäkerhet och strålskydd	45
7. Utbildning och forskning	46
7.1 Stipendier och stöd till institutionssamarbete	47
7.2 Stöd till svenskundervisning	48
8. Humanitärt bistånd	49

Sammanfattning

Under treårsperioden 1999–2001 har Sverige gjort utfästelser om ca 1044 milj kr för svensk-ryska projekt och andra insatser i Ryssland från anslaget för utvecklingssamarbete med Central- och Östeuropa¹. Flera olika myndigheter medverkar:

Sida

- tekniskt bistånd (kunskapsöverföring) 590 milj kr
- stöd till enskilda organisationer 53 milj kr
- miljöinvesteringar 250 milj kr

Svenska institutet

- utbildning och forskning 15 milj kr
- kultur och samhälle, expertutbyte 17 milj kr

Statens Kärnkraftsinspektion

- kärnsäkerhet 66 milj kr

Direkt från svenska regeringen

- olika ändamål 54 milj kr

Nedan följer en sammanfattning av vad som genomförts under 1999–2001 med den indelning i sex områden som bestämts i regeringens proposition.

Det *säkerhetsfrämjande stödet*, som uppgått till 32 milj kr under den senaste treårsperioden, har koncentrerats till S:t Petersburg, Murmansk och Kaliningrad och främst avsett projekt för att hindra spridning av massförstörelsevapen, samt försvarsmiljö, sjöräddning och migrationspolitik.

Stödet för *demokratins fördjupning* (149 milj kr) har tagit olika former. Rättssamarbetet har varit begränsat till polissamarbete i S:t Petersburg och Kaliningrad. Utbildningen av journalister har fortsatt. Sammanlagt har nu 650 ryska journalister deltagit. Vänortssamarbetet har växt och omfattar nu 45 vänortsrelationer mellan svenska och ryska kommuner. Andra projekt för utveckling av lokal demokrati har bedrivits i Kaliningrad, Karelen och Novgorod. Jämställdhet tas upp inom ett stort antal projekt och är ett huvudtema för några, främst utbildning för ryska kvinnliga politiker och företagsledare. Samarbetet via enskilda organisationer har under de senaste åren fått en större omfattning. Kultursamarbetet genom Svenska institutet omfattar stöd till kulturella evenemang och resestipendier.

¹ I vissa fall är det svårt att beräkna Rysslands andel av beslut som berör flera länder, t.ex. den ryska andelen av Sidas bidrag på sammanlagt 17 milj kr till konsultfonder vid Världsbanken, EBRD och IFC. Insatser finansierade av de två s.k. Östersjömiljarderna ingår ej, även om de i vissa fall gått till ändamål som ligger nära utvecklingssamarbetet och har hanterats av SI (t.ex. 50 milj kr till Visby-stipendier) och Sida (t.ex. 15 milj kr till Demo-Öst).

Den *ekonomiska omvandlingen* är det näst största verksamhetsområdet med 256 milj kr under 1999–2001. Stödet gäller främst näringslivsinriktad verksamhet, förvaltning och lantmäteri. Reformtakten i Ryssland har varit hög efter presidentskiftet 2000. Svenska förvaltningsinsatser har avsett skatter, statistik och arbetsmarknad. Inom lantmäteri och fastighetsregister har stora bidrag gått till regionala projekt i nio län (oblaster) kombinerade med insatser på federal nivå.

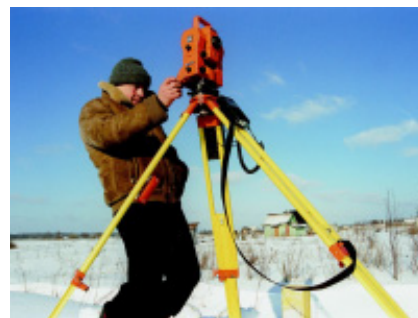
Näringslivsfrämjande stöd lämnas till uppbyggnad av lokal företagsrutbildning i tio ryska städer. Genom Nordpraktik har 400 unga företagsledare fått utbildning och lärt känna svenska företag. Med svensk medverkan har ett kvalitetspris införts för ryska företag: Russian Quality Award. Start-Östprogrammet har givit stöd till 13 svenska småföretag som börjat med verksamhet i Ryssland. Inom skogsnäringen har två större projekt satt igång under de senaste åren.

Stödet till *social trygghet* 1999–2001 omfattade 158 milj kr. Samarbetet omfattar bl.a. stöd för uppbyggnad av en individ- och familjeinriktad socialtjänst, utbildning av socialarbetare och insatser inom hälso- och sjukvård med fokus på systemförändringar av sjukvården. Särskilda insatser har initierats för att stävja spridningen av smittsamma sjukdomar, särskilt tbc och hiv. Verksamheten inom sociala sektorer har vuxit kraftigt tack vare positiva erfarenheter av samarbetet och ett starkt engagemang från båda sidor.

Miljö och energi är den största sektorn med stöd på sammanlagt 411 milj kr, varav 250 milj kr avser investeringar. Stödet omfattar förbättrad vatten- och avloppsservice, avfallshantering och energieffektivisering i S:t Petersburg, Kaliningrad och andra delar av nordvästra Ryssland. Därutöver har medel gått till Naturvårdsverket för samarbete med miljömyndigheter och till projekt avseende gränsöverskridande vattendrag och sjöar. Statens Kärnkraftsinspektion har avsatt 64 milj kr för insatser i Ryssland.

Inom *utbildning och forskning* har Svenska institutet, Sida och Regeringen lämnat stöd uppgående till 37 milj kr. Som nämnts ovan har SI därutöver disponerat 50 milj kr från Östersjömiljarden. Stödet genom SI går till samarbete mellan svenska och ryska universitetsinstitutioner samt till stipendier för studenter och forskare. Stöd ges också till svenskundervisning i åtta ryska städer. Vidare har svenska regeringen stött bl.a. nationalekonomisk utbildning i Moskva.

Utvärderingar visar att det svenska bilaterala utvecklingssamarbetet i hög grad varit relevant i relation till uppsatta mål och att det bidragit till utvecklingen inom flera sektorer. Enligt SOU 2000:122, *Att utveckla samarbetet med Central- och Östeuropa*, har det svenska stödet givit ett väsentligt bidrag till reformprocessen. Där noteras att ryska representanter framförallt uttrycker sin uppskattning av miljö-, näringslivs-, lantmäteri- och det sociala samarbetet, medan demo-

Lantmäteri.

Social trygghet.

kratistödet röner ett mer blandat intresse. Utredningen bedömer dock demokratistödet som det mest relevanta för utvecklingen i landet, särskilt politikerutbildning, journalistik och media samt mänskliga rättigheter. Därutöver anses förvaltningsbiståndet ha hög relevans.

Andra lärdomar

Relationen mellan federala och regionala/lokala projekt är viktig i utvecklingssamarbetet med ett så stort land som Ryssland. Sveriges prioritering av samarbetet med närområdet, d.v.s. nordvästra Ryssland, har visat sig vara en framgångsrik strategi. Av Sidas projektmedel går ca 70 procent till detta område. Barentssamarbetet mellan de nordliga länen i Norge, Sverige, Finland och Ryssland har givit ytterligare en ram för insatser inom utvecklingssamarbetet och flera projekt bedrivs idag mellan svenska och ryska vänlän.

Det har samtidigt visat sig att utvecklingssamarbetets resultat på lokal eller regional nivå, t.ex. nya arbetsmetoder eller ledningssystem, inte självklart sprids vidare i det ryska samhället. För att kunna spridas behöver de ofta först förankras på federal nivå för att där ges formen av nya riktlinjer eller föras vidare i annan försöksverksamhet. Mot den bakgrunden har under den gångna perioden en förstärkning skett av arbetet på federal nivå, vilket har givit värdefulla resultat. Samtidigt ger väl genomförda lokala och regionala projekt trovärdighet och auktoritet inför beredningen av projekt på federal nivå.

De vanligaste framgångsfaktorerna för insatser i Ryssland är att det finns kompetens och beslutsamhet på både rysk och svensk sida, samt att det finns ett starkt ryskt intresse för reformer inom det aktuella ämnesområdet. På vissa områden är den svenska kapaciteten att medverka begränsad. Långsiktighet och kontinuitet i projekten bidrar till kunskap om respektive motpart och till ett ömsesidigt förtroende. Det är av stor vikt att svenska experter visar respekt för sina ryska motparters kompetens och förmår anpassa sina förslag till ryska förhållanden. Det har ofta visat sig lättare att nå framgång om utgångspunkten är problem av teknisk natur inom ett ämnesområde, där svenska experter har stor erfarenhet. Erfarenheterna pekar också på det stora värdet av att samarbetet inom enskilda projekt kan gå vidare från tekniska frågor till andra, t.ex. organisatoriska eller policyfrågor.

Det är svårare att nå resultat av utvecklingssamarbetet i sektorer, som domineras av en stark och oreformerad byråkrati eller där arbetet är beroende av flera olika ryska myndigheter. Ibland kan det vara värt att avbryta projekt och vänta något år till dess förutsättningarna har förbättrats.

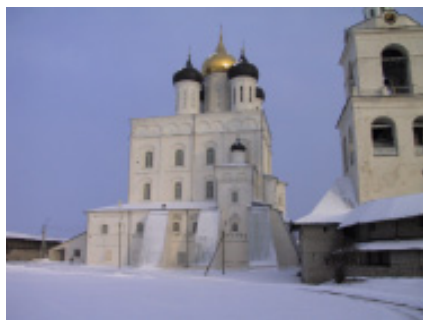
Erfarenheterna visar också att investeringsprojekten på miljöområdet tar lång tid att utveckla. Grundläggande orsaker är finansiellt svaga institutioner och en omfattande byråkrati på alla nivåer. Beredningen är tungrodd och kräver stor uthållighet och ett långsiktigt engagemang.

I flera projekt har det visat sig att medverkan av experter från andra övergångsländer (t.ex. de baltiska länderna och Polen) kan innebära en värdefull förstärkning av ett svenskt team genom att de tillför egna erfarenheter av stor relevans. På motsvarande sätt har studiebesök i t.ex. Baltikum visat sig vara ett intressant komplement för projekt inom skilda sektorer, t.ex. sociala projekt, journalistik och skogsprojekt.

Det hittillsvarande utvecklingssamarbetet har gett värdefulla kunskaper och insikter på svensk sida om förhållandena i Ryssland och om förutsättningarna för att kunna bidra till reformprocessen i landet. Detta slags kunskaper och insikter behöver utvecklas ytterligare och fortlöpande hållas à jour med utvecklingen i landet. Svenska parterers förmåga att kunna identifiera de rätta ändamålen för stöd, att kunna föra en öppen och förtroendefull dialog och att kunna utforma och genomföra adekvata insatser är avgörande för utvecklingssamarbetets resultat.

1. Bakgrund

Pskov i nordvästra Ryssland.

De första åren efter Sovjetunionens upplösning låg det svenska stödet till reformprocessen i Ryssland på en låg nivå. Verksamheten har därefter successivt växt och breddats. Redan från början låg fokus på närområdet, eller nordvästra Ryssland, d.v.s. S:t Petersburg med omkringliggande regioner från Barentsregionen i norr (Murmansk, Archangelsk, Karelen) till Kaliningrad i söder. Det är sammantaget ett område med ca tolv milj invånare. Under de senaste åren har ca 70 procent av stödet genom Sida avsett nordvästra Ryssland.

Verksamheten omfattar idag en rad olika sektorer från lantmäteri till social omsorg, från polissamarbete till företagartutbildning. Det gäller i första hand tekniskt samarbete, d.v.s. stöd till kunskapsöverföring, med utgångspunkt från den ryska sidans efterfrågan på svensk kompetens och erfarenheter. Svenska experter möter ryska kollegor i syfte att medverka till lösningen av aktuella problem. Inom området miljö och energi finns också möjligheten att ge bidrag till investeringar.

Huvudparten av samarbetet har kanaliserats via Sida och genomförts av svenska företag, högskolor, kommuner och organisationer i nära samarbete med ryska kollegor. Vissa medel har också gått direkt från Utrikesdepartementet eller via Svenska institutet. Sveriges Kärnkraftsinspektion har också disponerat medel.

Regeringen har uppdragit åt Sida att inkomma med underlag till en landstrategi för samarbetet med Ryssland 2002–2004. Denna resultatredovisning är ett av bakgrundsdokumentet. Med hänsyn tagen till tidigare resultatredovisningar och –analyser, ligger fokus i detta fall på det som genomförts under treårsperioden 1999–2001. Redovisningen är grundad på rapporter, utvärderingar och annan information tillgänglig inom Sida samt uppgifter som för detta ändamål inhämtats från Svenska institutet. Någon regelrätt analys av resultaten har inte genomförts, men när så är möjligt görs bedömningar och värderingar av uppnådda resultat.

Verksamheten är redovisad under sex rubriker, som motsvarar de av Riksdagen fastställda huvudområdena för utvecklingssamarbetet med Central- och Östeuropa den kommande strategiperioden.

1.1 Verksamhetens omfattning

De sammanlagda besluten om insatser i Ryssland från anslaget för samarbete med Central- och Östeuropa, tagna av regeringen, Sida, SI och SKI under 1999–2001, framgår av tabellen nedan. Det framgår att beslut om åtaganden kan variera kraftigt mellan olika år. För år 2000 begränsades åtagandena av utgiftstak och andra begränsningar. I många fall gäller dock besluten verksamheter som genomförs under flera följande år (t.ex. besluten om sammanlagt 63

milj kr för lantmäteri som fattades år 1999 eller besluten om miljö-investeringar). Statistik om utbetalningar, som ännu inte finns tillgänglig, skulle visa på en jämnare utveckling mellan åren.

Av regeringens sex huvudområden har miljö och energi fått den största andelen: 411 milj kr under 1999–2001, varav 250 milj kr är beslut om miljöinvesteringar i S:t Petersburg och Kaliningrad. Därefter kommer ekonomisk omvandling med 256 milj kr under den aktuella treårsperioden, med näringslivsfrämjande som största delpost. På tredje plats kommer social trygghet (158 milj kr), som består av insatser för att reformera socialtjänsten och för hälsovården. Därefter kommer demokratins fördjupning med 149 milj kr, utbildning/forskning med 37 milj kr och gemensam säkerhet med 32 milj kr.

Beslut om insatser för Ryssland. 1999–2001, milj kr. Sida, SI, SKI och regeringen

	1999	2000	2001	Totalt	%
Gemensam säkerhet	9	6	17	32	3%
Demokratins fördjupning	42	55	53	149	14%
Demokrati	26	28	27	80	8%
Jämställdhet	6	1	5	12	1%
Media	1	8	9	18	2%
Lokalt självstyre	9	18	12	39	4%
Ekonomisk omvandling	124	51	80	256	25%
Näringslivsfrämjande	27	31	45	103	10%
Förvaltning	27	9	15	51	5%
Lantmäteri	63	7	15	85	8%
Infrastruktur	7	5	5	17	2%
Social trygghet	54	38	66	158	15%
Miljö och energi	177	56	178	411	39%
Miljö (kunskapsöverföring)	32	13	34	79	8%
Miljö (investeringar)	120	21	109	250	24%
Kärnkraftssäkerhet (SKI)	20	20	26	66	6%
Energi	5	1	9	16	2%
Utbildning, forskning	14	9	14	37	4%
SUMMA	421	214	409	1044	100%

1.2 Verksamhetens utformning

Det svenska utvecklingssamarbetet med Ryssland har huvudsakligen genomförts som teknisk rådgivning, d.v.s. som kunskapsöverföring och erfarenhetsutbyte. Svenska experter har förmedlat kunskaper

och arbetsmetoder till sina ryska motparter, som i sin tur vidareutvecklar och anpassar idéerna till sin verklighet. I huvudsak har samarbetet fokuserats på lokal och regional (oblast) nivå i Ryssland. Endast ett fåtal rådgivare har varit bosatta i Ryssland under en längre tid. Det normala är istället att projekten genomförs med hjälp av återkommande besök

De svenska medlen har gått till att bekosta de svenska experternas arvoden och omkostnader samt ryska omkostnader vid besök i Sverige. En mindre andel har gått till utrustning som varit nödvändig för resp. projekts genomförande. Den ryska partens motprestation är att stå för löner och egna omkostnader.

Det framgår av den fortsatta redogörelsen att det vid sidan av denna huvudmodell finns några andra former av stöd inom ramen för utvecklingssamarbetet med Ryssland:

- På miljöområdet kan Sida ge bidrag till investeringar, vilket vanligtvis sker i samband med att någon av de internationella utvecklingsbankerna ger lån till samma investering. Samtidigt genomförs därvid också kunskapsöverföring i syfte att utveckla berörda ryska institutioner.
- Bidragen till enskilda organisationer fördelas genom tolv ramorganisationer. Ett krav är att den svenska organisationen bidrar med 20 procent av planerad projektkostnad.
- Svenska institutet ger bidrag till stipendier för forskare och studenter, bekostar utbildning i svenska vid några ryska universitet och kan ge bidrag till kulturprojekt.
- Svenska kommunförbundet fördelar medel till svenska kommuner som avser att genomföra utvecklingsprojekt i samverkan med vänortskommuner i bl.a. Ryssland.

1.3 Tidigare resultatanalyser

Sida uppdrog hösten 1998 åt Krister Eduards och Susanne Oxenstierna att genomföra en resultatanalys avseende verksamheten i Ryssland under perioden 1995–98. Analysen avser relevansen med avseende på reformprocessen i Ryssland, projektresultat och genomförande, samt effekter och uthållighet. Analysen skulle användas vid utarbetandet av en landstrategi 1999.

Utvärderarna tog del av rapporter och beslut, besökte ett 40-tal ryska samarbetspartner och många svenska parter. Resultatanalysen blev färdig i mars 1998. En av slutsatserna var att förvaltnings- och demokratiområdena var de mest relevanta områdena för svenskt stöd, medan näringslivsinsatserna bedömdes ha en lägre relevans. Kvaliteten på genomförande och resultat bedömdes generellt vara hög, men Sida bedömdes ha möjlighet att i vissa fall uppnå förbättringar genom en mer distinkt styrning och genom en systematisk

satsning på kunskapsförmedling mellan olika genomförare. Vidare påpekades behovet av starkare närvaro på federal nivå för att projektresultat i regionerna skulle få ett bättre genomslag centralt.

En utvärdering av samarbetet genomfördes i samband med utredningen om samarbetet med Central- och Östeuropa (SOU 2000:122). Utvärderingen konstaterar att ryska representanter främst uttrycker sin uppskattning av projekt inom miljö, näringsliv, lantmäteri och det sociala området, medan demokratistödet ses som mindre intressant. Utvärderingen bedömer emellertid demokratistödet som mest relevant för utvecklingen i landet, speciellt inom områden som politikerutbildning, journalistik och media samt mänskliga rättigheter. Därutöver anses förvaltningssamarbetet, trots att Moskva präglas av viss givarkonkurrens, ha hög relevans för Rysslands nuvarande utvecklingsfas och för utvecklingen av ett grannlandssamarbete med Sverige.

2. Gemensam säkerhet

Det säkerhetsfrämjande stödet till Central- och Östeuropa utgår ifrån ett vidgat säkerhetsbegrepp och syftar till att främja den gemensamma säkerheten i vårt närområde, på det civila såväl som på det militära området. Sammanlagt beviljades 32 milj kr till Rysslandsrelaterade projekt under perioden 1999–2001.

Huvudområden för stödet är säkerhetspolitisk kompetens, demokratiskt totalförsvar, fredsfrämjande insatser, försvarsmiljöinsatser, ickespridning av massförstörelsevapen, beredskap för olyckor och katastrofer, gränsbevakning och insatser för stärkt yttre gränskontroll, samt asyl- och migrationspolitisk kompetens. Sida ålades år 1999 uppgiften att handlägga de civila delarna av det säkerhetsfrämjande stödet, medan UD fortsatt hanterar den försvarsrelaterade delen, samt områden av särskild säkerhetspolitisk vikt.

I resultatredovisningen för Rysslandssamarbetet från 1999 konstateras att projekt inom det säkerhetsfrämjande stödet, d.v.s. i detta fall icke-spridning, organiserad brottslighet och gränsbevakning, har varit adekvata och relevanta i förhållande till samarbetets mål och gällande landstrategi för Ryssland. I en utvärdering av det säkerhetsfrämjande stödet från 1998 (K. Eduards, R. Ångeby, Ds 1998:30) konstateras att genomförda insatser i stort sett varit framgångsrika och att detta i mycket kan hänföras till den ryska partens kompetens. I utvärderingen befanns kostnadseffektiviteten svår att utvärdera, men befarades vara relativt låg. Ingen ytterligare utvärdering av det säkerhetsfrämjande stödet föreligger i dagsläget.

Sevmorput är ett atomdrivet containerfartyg i Murmansk. Statens kärnkraftsinspektion (SKI) har förbättrat säkerheten mot sabotage och terrorism.

Sammanfattningsvis kan sägas, att det säkerhetsfrämjande stödet till Ryssland har utgjort ett viktigt komplement till andra bilaterala insatser och att det i viss mån har bidragit till en säkerhetsbefrämjande utveckling i närområdet. Icke-spridningsinsatserna utgör den finansiellt största andelen och har också haft en mer sammanhållen utformning. Det bilaterala stödet på andra delområden har hittills varit mer av ad hoc-karaktär, med undantag för den pågående insatsen avseende sjösäkerhet i Kaliningrad. Detta beror delvis på att samarbetet med de baltiska länderna har prioriterats av svenska genomförandeparter. Det kan dock noteras att några svenska myndigheter medverkar i samarbetsprojekt i Ryssland som finansieras med andra än svenska medel för utvecklingssamarbete.

2.1 Säkerhetspolitik och fredsfrämjande insatser

Inom området för säkerhetspolitisk kompetens har ett begränsat stöd utgått, t.ex. under år 2000 till East West Institute i Kaliningrad för stärkande av det gränsöverskridande samarbetet i Östersjöregionen. Likaså är antalet fredsfrämjande insatser hittills begränsat. Ett exempel är Försvarshögskolans utbildningsinsats för ryska fredsbevarande styrkor under år 2000. Inom området demokratiskt totalförsvaret har bl.a. Försvarsmakten under 2001 haft ett samarbete med det ryska försvaret om ledarskap och demokrati.

2.2 Försvarsmiljö och icke-spridning av massförstörelsevapen

FOI (Totalförsvarets Forskningsinstitut, tidigare FOA) bedriver sedan år 2000 ett samarbete med ryska militära och civila myndigheter inom försvarsmiljöområdet. Stödet omfattar riskbedömning, behandling och sanering av förorenade mark- och grundvattenområden vid armébasen i Ostrov, nära den estniska gränsen. Samarbetet är unikt genom att det har lett till samverkan mellan civila och militära myndigheter. Därutöver har Försvarets materielverk under år 2000 medverkat i ett projekt som avser upprättande av en anläggning för miljöanpassad avveckling av ammunition. Kungliga tekniska högskolan lämnar sedan 2000 stöd till ett projekt avseende inventering och sanering av kvarlämnad ammunition på ön Tyterskär i Finska viken.

Några relativt sett mer omfattande insatser har genomförts mot spridning av massförstörelsevapen. Statens Kärnkraftsinspektion (SKI) bedriver sedan tidigt 1990-tal ett samarbete med staterna i det forna Sovjetunionen i syfte att förhindra vidare spridning av kärnämnen. Stödet har främst riktats till SKI:s ryska motsvarighet, kärnsäkerhetsmyndigheten Gosatomnadzor (GAN) och dess regionalkontor i den nordvästra regionen (S:t Petersburg) och i Ural (Jekaterinburg). Samarbetet har bl.a. bestått i lagstiftningsstöd, inrättande av nationella system för kärnämneskontroll, initiativ till myndighetssamverkan mot olaga hante-

ring av kärnämnen (illicit trafficking) samt utbildningsinsatser. Även direktstöd, som regel i form av fysiskt skydd, till en rad kärntekniska anläggningar har utgått. Samarbetet omfattar även i viss mån Minatom (Ministeriet för atomenergifrågor) och ryska försvarsministeriet. På grund av stödbehovens omfattning och komplexitet, ingår SKI:s stödin-satser i stor utsträckning i ett internationellt sammanhang, där olika givare och aktörer samverkar.

Att arbeta både med kärnsäkerhetsmyndigheten och dess tillsynsobjekt anses av SKI som ändamålsenligt, då det bidrar till att krav, kompetens och riskmedvetenhet ges möjlighet att öka parallellt hos parterna. Det har noterats att den ryska sidan numera efterfrågar och hänvisar till internationella säkerhetsstandarder.

Smittskyddsinstitutet (SMI) samarbetar sedan 2001 med det ryska forskningsinstitutet Vector i Novosibirsk i syfte att motverka spridning av kunskap som kan användas bl.a. för att framställa biologiska vapen. I samarbetet skall forskarna ta fram nya diagnostiska metoder för att kunna fastställa förekomsten av smittkoppsvirusinfektion. Under år 2000 deltog SMI i ett annat samarbetsprojekt som syftar till att skydda, kontrollera och redovisa biologiskt material, för att förhindra att sådant faller i orätta händer.

Därutöver har svenskt stöd utgått till Ryssland under 1990-talet i syfte att bidra till uppfyllande av ryska internationella åtaganden vad avser destruktion av massförstörelsevapen. Fyra insatser, som hanterats av FOA/FOI, har genomförts vid kemvapenlagret i Kambarka. Dessa bestod av riskbedömning, leverans av ett datorbaserat beslutsstöds-system för övning inför eventuella olyckor samt stöd till att upprätta ett kommunikationscenter för en dialog mellan ansvariga myndigheter och allmänhet. Vidare har medicinsk analysutrustning levererats till det lokala sjukhuset för att möjliggöra baslinjestudier och mätningar vid eventuella olyckor.

2.3 Olycksfalls- och katastrofberedskap

Stöd till olycks- och katastrofberedskap har under 1990-talet i huvudsak utgått till de baltiska länderna, men även insatser i Kaliningrad och S:t Petersburg har genomförts i syfte att skapa förutsättningar för en höjd regional olycksberedskap i Östersjöområdet.

Sedan 1997 samarbetar svenska Räddningsverket (SRV) med Emercom (ryska federationens ministerium för civilförsvar, olyckshändelser och naturkatastrofer). SRV har under år 2000 genomfört utbildning och levererat viss utrustning för olje- och kemikaliesanering till den lokala räddningstjänsten i Kaliningrad. Detta som ett led i SRV:s ambition att etablera oljeskadeskyddsdepåer, liknande de svenska, runt hela Östersjön. Vidare har stöd lämnats till ett par APPELL-seminarier (Awareness and Preparedness Against Emergencies on Local Level) i den nordvästra regionen.

Vad gäller sjösäkerhet pågår sedan 2000, med beräknat avslut 2005, en regional insats med fokus på Kaliningrad, där svenska Sjöfartsverket tillsammans med Kustbevakningen genomför en sjöräddningsutbildning i fem faser. Syftet är att skapa en samordnad och tillförlitlig sjöräddningskapacitet i Östersjön. I vissa moment medverkar därför även sjöräddningsstyrkor från S:t Petersburg, Polen, Litauen, Lettland och Estland. Sjöfartsverkets insatser i Östersjöområdet har till viss del bidragit till att driva processen med de bilaterala sjöräddningsavtalen framåt.

2.4 Gränsbevakning, asyl- och migrationspolitik

Till och med 2001 ingick vissa av Rikspolisstyrelsens insatser i det säkerhetsfrämjande stödet under rubrikerna bekämpning av organiserad brottslighet och gränsbevakning. Polissamarbetet behandlas dock här samlat under rubriken ”Demokratins fördjupning”.

Inom tullområdet har en mindre, bilateral insats mellan tullen i Haparanda och tullen i Archangelsk genomförts under år 2001. Tullverket bedriver sedan 1999 också ett samarbete med Ryssland inom ramen för Eurocustoms, finansierat av Tacis.

Samarbetet med Ryssland inom området asyl- och migrationspolitik initierades 1997. Det övergripande syftet med samarbetet är att bidra till en rysk migrationspolitik i enlighet med internationell lagstiftning och praxis. Ryssland har anslutit sig till Genèvekonventionen, men betraktas ej som säkert tredje land, bland annat p.g.a. bristande tillämpning och förmåga att ta emot flyktingar. Samarbetet har hittills inbegripit lagstiftningsfrågor, asylprocess, migrationskontroll, återvändandefrågor och i viss mån integration. Insatserna har planerats och genomförts tillsammans med UNHCR. Migrationsverket har sökt förmedla och tydliggöra den svenska helhetssynen på flyktingfrågor, där bl.a. myndighetssamverkan utgör en viktig del. Samarbetet har avstannat under senare tid p.g.a. omfattande omorganisationer på rysk sida.

3. Demokratins fördjupning

Inom ramen för utvecklingssamarbetet med Ryssland beviljades totalt 149 milj kr för stödet till demokratins fördjupning, varav 53 milj kr till enskilda organisationer, 17 milj kr genom Svenska institutet för kulturutbyte mm, 39 milj kr för lokalt självstyre (inkl vänortssamarbete för ca 12 milj kr), samt 18 milj kr för massmedia och 12 milj kr för jämställdhet.

De svenska experter, som är verksamma inom olika demokratiprojekt, arbetar huvudsakligen inom svensk förvaltning, kommuner, landsting

och länsstyrelser. Även enskilda konsultföretag deltar, liksom högskolor och universitet. I huvudsak handlar det om kunskapsöverföring, där svenska experter förmedlar såväl praktiska som teoretiska kunskaper till sina ryska parter, vilka vanligtvis är kommuner och länsadministrationer, mediaföretag eller enskilda organisationer.

3.1 Rättssamarbete

Utvecklingssamarbetet inom rättsområdet mellan Sverige och Ryssland har hittills varit relativt begränsat och främst rört samarbete inom polisområdet. En viktig anledning till den begränsade omfattningen av rättssamarbetet är att stora delar av de svenska resurserna varit upptagna med samarbetet med länderna i Baltikum.

Rikspolisstyrelsen (RPS) inledde ett samarbete 1996 med syfte att stärka den ryska kapaciteten att bekämpa nationell och internationell organiserad brottslighet i S:t Petersburgs och Kaliningrads län. Sida övertog 1999 hanteringen av det polisiära samarbetet från UD. Totalt beviljat belopp för Sidas del för Ryssland under perioden 1999 till 2001 är 3,3 milj. kr. Beslutat belopp för insatser i Ryssland för UD:s del är 7 milj. kr.

Archangelsk län har sedan 1999 ett vänlänssamarbete med Väster-
norrlands län. Efter önskemål från Archangelsk genomförde polisrepresentanter från Västernorrland och Rikspolisstyrelsen under våren 2000 en mindre förstudie. Ett större projekt avseende ungdomsbrottslighet och narkotikabekämpning inleddes under våren 2001 och syftar till metodutveckling.

3.2 Massmedia

Sedan år 1993 har 650 ryska journalister fått utbildning genom Institutet för fortbildning av journalister, Fojo. Från början låg fokus på temat *journalistik och demokrati*. Efterhand har mer specialiserade kurser utvecklats: miljö-, ekonomi-, socialreportage samt utbildning i ledning av mediaföretag. En annan tendens är att en större andel av utbildningen nu genomförs i Ryssland. En mediaorganisation i S:t Petersburg har under flera år varit en viktig samarbetspart. Sedan 2001 fungerar Press Development Institute, med säte i Moskva, som Fojos huvudsakliga samarbetspart. Men också Barents Press Center i Murmansk utgör en viktig partner. Totalt 8,8 milj. kr beviljades 1999–2001.

Barents Press International bildades 1995 som ett forum för journalister från Barentsområdet, d.v.s. de nordligaste länen i Sverige, Norge, Finland och Ryssland. Verksamheten är i huvudsak inriktad mot seminarier, kurser och studiebesök. BPI har för detta ändamål erhållit stöd från Sida.

Media Viability Fund, MVF, bildades 1997 av Media Development Loan Fund och Eurasia Foundation. Syftet var att bistå oberoende

Utbildning av journalister.

medieföretag i Ryssland med krediter för investeringar samt med utbildning och rådgivning och därigenom bidra till att stärka deras ekonomiska överlevnadsförmåga och redaktionella oberoende. Det första svenska stödet (4,5 milj kr) utbetalades i slutet av år 2000. Ytterligare ett bidrag (5 milj kr) lämnades hösten 2001. Under denna period har MVF bl.a. stött Alta-press i Barnaul med finansiering av en renoverad, svensktillverkad tryckpress, givit stöd till tre tv-stationer (TV2-Tomsk, Jeisk TV and ATV Stavropol) med finansiering av ny studio och produktionsutrustning, samt stött ett tiotal medieföretag med utbildning och rådgivning inom främst marknadsföring, redovisning och management.

3.3 Lokalt självstyre

Fördjupat vänortssamarbete

Vänortsstödet till Ryssland har ökat under de senaste åren. Hittills har ca 15,2 miljoner kr kanaliserats till Ryssland i 115 projekt. Idag finns ca 45 vänortsförbindelser med ryska kommuner. Sedan 1997 har det varit en stark tonvikt på insatser inom området social sektor och demokrati. Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet har under 2001 producerat en skrift om nordvästra Ryssland, som kommer att användas i kommande utbildningsinsatser för att ge kommuner och landsting ökad kunskap om samarbetet med Ryssland.

En utvärdering under 2001 visar att samarbetet varit relevant för behoven och i förhållande till de svenska målen för östsamarbetet. Generellt bedöms projekten även vara kostnadseffektiva och väl genomförda. Insatser inom den sociala sektorn och utbildningsområdet framhålls som särskilt positiva. Ett ökat erfarenhetsutbyte mellan parterna samt en ökad involvering av de ryska kommunerna i planeringsarbetet antas kunna förbättra det fördjupade vänortssamarbetet ytterligare. Samarbetet med Ryssland förväntas öka de närmaste åren då insatserna i de baltiska länderna minskar i omfattning.

Lokal demokrati

Förutom vänortssamarbetet har sedan 1996 insatser genomförts i Ryssland för att i projektform söka överföra svenska erfarenheter och kunskaper om lokalt självstyre. I Kaliningrad och Karelen är det kommunerna i länet/republiken, som är samarbetsparter, nyligen organiserade i ett kommunförbund. Verksamheten har varit inriktad på former för lokalt självstyre, utbildning av politiker, förbättring av den lokala förvaltningen, kommunala stadgar, budgetprocessen, kommunal fastighetsförvaltning mm. Sedan starten har Kaliningrad-projektet fått 10 milj kr och Karelen-projektet 6 milj kr.

Projekt för lokal demokrati i Kaliningrad.

I Kaliningrad har de svenska insatserna bidragit till att vidareutveckla det kommunala utjämnningssystemet. Kontaktnätet mellan kommunerna i budget- och redovisningsfrågor har förbättrats, det regionala kommunförbundet har fått råd och stöd under sin första period.

Politiker på kommunal och regional nivå har deltagit i diskussionsseminarier om demokratiska system och pressens roll i ett demokratiskt samhälle. Under det senaste projektet (1998–2001) deltog 138 personer i seminarier och studiebesök.

I Karelen har expertinsatserna inom projektet påverkat utformningen av republikens nya utjämningsystem mellan kommunerna. I Sortavala har regler och rutiner inom bostadsförvaltningen ändrats efter de rekommendationer som framförts inom en del av projektet som sysslade med ekonomin för kommunala bostadsbolag.

Resultatanalysen 1999 konstaterade bl.a. att det stundtals var svårt att nå uppsatta mål inom demokratisamarbetet p.g.a. skillnader mellan Sverige och Ryssland. Samtidigt menade man dock att detta stöd har en hög relevans för demokratimålet.

Sedan dess har två projekt tillkommit. Det största syftar till utveckling av lokal administration och lokal demokrati i Novgorod (11 milj kr). En relativt omfattande utbildning av beslutsfattare har genomförts avseende organisation och ledarskap, finansiering och budgetprocesser samt frågor inom bostadssektorn. Samarbetspart i Novgorod är ett institut för fortbildning av statliga och kommunala tjänstemän (NWAPA) samt länsadministrationen. Under 2000 och 2001 har 234 st kommunala och regionala tjänstemän och politiker fått utbildning i Sverige eller i Novgorod. Utbildningsmaterialet inom alla delprojekt har lämnats över till NWAPA som grund för vidareutbildning av lokala tjänstemän och politiker i framtiden. Dessutom har en studie kring systemet för kommunala bostäder genomförts, som sedan legat till grund för vidareutveckling inom den sektorn.

Slutligen bör samarbetet med det ryska kommunförbundet i Moskva nämnas. Det är hittills ett begränsat projekt, men det har skapat en viktig länk till den federala nivån, där det relativt nystartade förbundet företräder kommunernas intressen gentemot statsmakterna. Samarbetet mellan svenska och ryska kommunförbunden har handlat om förbättrade arbetsmetoder, bättre kontakter med medlemmar och beslutsfattare, samt frågor om lokal finansiering och skattefrågor. Under seminarier och studiebesök har 50 anställda på ryska kommunförbundet, lokala tjänstemän och andra representanter genomgått utbildning i fråga om lokalt självstyre.

Sidas stöd till lokalt självstyre i Ryssland utvärderades under 2001². Det svenska stödet ansågs till stor del ha varit positivt och i vissa fall betydelsefullt för olika aspekter av utvecklingen av lokalt självstyre i de aktuella regionerna. Man rekommenderade dock tydligare mål för Sveriges stöd inom området, bättre projektförberedelser och planering samt information och spridning av resultat såväl i Sverige som i Ryssland.

² Sida Evaluation 01/13: Strengthening Local Democracy in Northwest Russia 1995–2000

3.4 Enskilda organisationer

Stödet till enskilda organisationer genom anslaget 9.1 Samarbete med Central- och Östeuropa omfattar samarbete med ca 190 svenska och 310 central- och östeuropeiska organisationer i ett tiotal länder. Verksamheten med Sidabidrag startade redan budgetåret 1990/91. För de tre åren 1999–2001 anslogs för dessa länder sammanlagt 236 milj kr, varav 26 milj kr till partinära organisationer och 13,5 milj kr till informationsverksamhet i Sverige.

Målet för verksamheten är att stödja framväxten och stärkandet av det civila samhället genom organisationsutveckling och kapacitetsuppbyggnad. Samarbetet i Central- och Östeuropa med stöd av Sidabidrag kännetecknas av ömsesidighet och grannsamverkan.

Stödet genom partianknutna organisationer har som mål att bistå utvecklingen av ett väl fungerande och pluralistiskt partisystem och demokratiska samhällen i u-länder och Central- och Östeuropa, samt ett ökat kvinnligt politiskt deltagande. Den femåriga försöksverksamheten utvärderades under 2000³. Som ett resultat av utvärderingen har verksamheten nu övergått i permanent form.

Ryssland är det största samarbetslandet för de svenska enskilda organisationerna i Central- och Östeuropa. Tio av Sidas fjorton ramavtalsorganisationer har under perioden 1999–2001 varit verksamma där.

Ramorganisation	milj.kr
LO/TCOs biståndsnämnd	13,4
Forum Syd	11,3
Olof Palmes Internationella center	9,4
Sveriges Bönder Hjälp	4,8
Svenska Röda Korset	4,0
Naturskyddsföreningen	3,8
Rädda Barnen	2,5
Svenska Missionsrådet	2,4
PMU Interlife	1,2
SHIA	0,2

Mer än hälften av stödet (54%) redovisas inom sektorn mänskliga rättigheter/demokrati, följt av naturbruk (25%), näringsliv och finans (17%) samt hälsovård (8%). Stödet till partinära organisationer är ej medtaget.

³ Fredrik Uggla m fl: Stöd till de partianknutna organisationerna (Uppsala universitet)

Sektor	1999	2000	2001	Totalt
MR/demokrati	7,1	11,5	9,9	28,5
Utbildning	2,2	0	3,5	5,7
Hälsa + hiv/aids	0,5	0,5	1,3	2,3
Övr socialt	2,5	3,5	0,8	6,8
Infrastruktur	0,3	0	0	0,3
Näringsliv o finans	1,2	1,9	2,5	5,6
Naturbruk	0,4	1,9	1,5	3,8
Totalt	14,2	19,4	19,4	53,0

En sammantagen analys⁴ av ett antal utvärderingar som genomförts av de svenska organisationernas insatser under de senaste åren visar att stödet har stor relevans för demokratimålet. De långsiktiga effekterna visar sig vara störst inom projekt som syftar till att bygga upp och stärka intresse- och opinionsbildande organisationer. Insatserna omfattar såväl tematisk kunskapsöverföring som organisationernas struktur.

Sammanfattningsvis bedömer Sida att insatserna för att stärka organisationsutveckling, kapacitetsuppbyggnad och demokratisk struktur har bidragit till att stärka samarbetsparterna och samhället ur ett demokratiperspektiv. Här följer några exempel på verksamheter:

- *Svenska Röda Korsets/SRK* stöd till Ryska Röda Korset (RRK) har stärkt kapacitetsutvecklingen inom organisationen. Arbetet med organisationsutveckling och kapacitetsuppbyggnad har underlättat den decentraliseringsprocess, som ägde rum inom RRK under 2000. Distrikten är närmare de lokala behoven, känner ett större ägande och får större genomslagskraft.
- *Forum Syd* har stött lokala NGO-centra, som i sin tur arbetar direkt för och med lokala organisationer. NGO-centra har utbildats till att själva kunna genomföra organisationsanalyser. *Forum Syd* arbetar aktivt även med de svenska organisationerna för ökad insikt och förståelse för långsiktighet och nyttan av att stärka samarbetsparterna. Lokalt ägarskap och långsiktighet är grundläggande.
- *Svenska Naturskyddsföreningens* samarbete med miljöorganisationer i Ryssland har bidragit till fortsatt framväxt av en starkare inhemsk miljörörelse.
- *Palmecentret* hävdar betydelsen av det civila samhällets utveckling för landets framtid och har satsat på samarbete med demokratiska fackföreningar med nya tankar och idéer och med nya organisationer som arbetar med folkbildning.

⁴ K. Eduards: Utvärdering av utvecklingssamarbetet (SOU 2000:122)

Utbildning av kvinnor.

3.5 Jämställdhet

Sammanlagt har 12 milj kr beviljats för projekt med jämställdhet som huvudtema. Det gäller bl.a. ett större projekt för konsuppledd statistik, även om merparten har gått till utbildningar i management för kvinnliga politiker och företagare. Sedan flera år har Sida samarbetat med Institutet för Kvinnor och Management i S:t Petersburg, vars ledare blivit utsedd till jämställdhetsansvarig hos stadens borgmästare.

Under 1998–99 skapades ett liknande institut i Murmansk, där ett flertal kurser och andra aktiviteter genomförts. Efter vissa initialsvårigheter har Murmansk-institutet blivit mer etablerat och funnit sin roll. Det är sannolikt att besök av Sveriges utrikesminister och statsbesöket i oktober 2001 har bidragit till att stärka institutets självkänsla och dess position bland kvinnorna på Kolahalvön.

Under år 2001 har institutet i S:t Petersburg genomfört två seminarier om mansrollen tillsammans med svenska Manliga Nätverket.

3.6 Kultursamarbete

Svenska institutets (SI) medverkan i kultur- och samhällsutbyte har betytt mycket för att skapa kontakter och bygga nätverk till Västeuropa och i Östersjöområdet. Ryssland har inbjudits att delta i gränsöverskridande kulturprojekt med de baltiska länderna där Sverige och/eller något annat nordiskt land deltar. Ökat Östersjösamarbete och Barents-samarbete bidrar till att kandidatländerna och Ryssland närmar sig varandra. Exempel är Östersjöns författar- och översättarcentrum samt Barents Literature Centre i Överkalix.

Samarbetet inom kultur- och samhällsområdet med Ryssland spänner över ett stort fält. En rad kulturevenemang – 128 utställningar, 105 utbyten inom teater/dans – har genomförts 1998–2001 i Moskva, i nordvästra Ryssland och i Kaliningrad. På samhällsområdet ges stöd för erfarenhetsutbyte, konferensdeltagande och studiebesök. Varje år har resebidrag utgått till 150 svenskar för resor till Ryssland och för 300 ryssar för resor till Sverige. Aktuella områden har varit kulturarvsfrågor, miljöundervisning, barnkultur, barnet i samhället, museisamarbete, demokrati, teater, dans, film, musik och litteratur. De ekonomiska problemen i Ryssland medför att samarbetet till stor del finansieras från svensk sida.

De senaste tio årens erfarenheter visar en stor förändring av attityder och självkänsla på kulturområdet, vilket är mycket positivt. Det bör dock observeras att det fortfarande råder en stark obalans mellan storstäderna och landsorterna. Utvecklingen i Moskva och S:t Petersburg är uppenbar och synlig för utomstående, medan utvecklingen i regionerna utanför storstäderna går betydligt långsammare. Sammanlagt har 17 milj kr anslagits för perioden 1999–2001.

3.7 Övriga demokratiprojekt

Utbildning av ryska politiker på federal, regional och lokal nivå har genomförts med hjälp av stöd till Moscow School of Political Studies (MSPS). Sida har finansierat svenska experters deltagande i ett flertal seminarier samt ett 10-dagars studiebesök till Sverige hösten 2000 för 60 yngre politiker. MSPS är politiskt oberoende och har lyckats få en stark ställning vad gäller fortbildning för unga ryska politiker från olika politiska läger. Det svenska stödet är ett komplement till bidrag från Europarådet, DFID (brittiska Sida) m fl. År 1999–2000 genomfördes ytterligare två studieresor med ryska politiker från nordvästra Ryssland. Sammanlagt har Sida beslutat om stöd på 6,9 milj kr, vilket också inkluderar ett nytt studiebesök i Sverige hösten 2002 genom MSPS.

Vid parlamentsvalen 1999 deltog 11 svenska valobservatörer och under presidentvalet 2000 medverkade 14 svenska valobservatörer.

4. Ekonomisk omvandling

Det svenska stödet till den ekonomiska reformprocessen i Ryssland har varit omfattande och brett utformat. Insatser har gjorts på olika institutionella nivåer, d.v.s. från kunskapsöverföring i företagartutbildningar och myndighetssamarbeten till rådgivning i politiskt reformarbete och lagstiftningsarbete. Den huvudsakliga inriktningen av insatserna under perioden 1999–2001 har legat på stöd till utveckling av ryska institutionella ramverk såsom lagstiftning och regler för myndighetsutövning, utveckling av metoder för registrering och överlåtelser av fastigheter samt på insatser som stärker ryska företags konkurrensförmåga och deras möjligheter att göra affärer med företag i Sverige och andra länder.

Det sammanlagda beslutade stödet till ekonomisk omvandling i Ryssland uppgick till 256 milj kr åren 1999–2001. Det fördelar sig på följande sätt:

- Näringslivsfrämjande stöd: 103 milj kr
- Lantmäteri: 85 milj kr
- Förvaltningsstöd: 51 milj kr
- Infrastruktur: 17 milj kr

Det svenska stödet till ekonomisk omvandling i Ryssland har fått bättre förutsättningar att lyckas när den ryska regeringen och presidenten nu givit hög prioritet åt genomgripande reformer av t.ex. skattesystemet, minskning av nödvändiga licenser och tillstånd samt effektivisering av myndigheter och statliga bolag.

Den stora bredden på området ekonomisk omvandling i utvecklings-

samarbetet mellan Sverige och Ryssland medför att spännvidden vad gäller samarbetsparter också är stor. Projekten involverar ett stort antal svenska och ryska myndigheter, organisationer och företag. Mätt i anslagna medel har tyngdpunkten legat på myndighetssamarbeten på federal och regional nivå, framförallt på lantmäteriområdet, samt stöd till företagartutbildning.

4.1 Förvaltningsstöd

Det svenska förvaltningsstödet till Ryssland syftar till att bidra till att utveckla det institutionella ramverket för ekonomisk utveckling i Ryssland. Reformtakten inom den federala förvaltningen ökade markant efter presidentskiftet år 2000, vilket efterhand även medförde en stigande efterfrågan på internationellt utvecklingssamarbete.

Finansdepartementets svensk-ryska samarbetsprogram

Svensk-ryska samarbetsprogrammet vid finansdepartementet (SRSP) har under perioden 1999–2001 huvudsakligen gällt områden med anknytning till den federala statsbudgeten och Rysslands finansministerium. Insatserna har främst haft karaktären av kunskapsöverföringsprojekt och avsett skattelagstiftning och skatteuppbörd, budgetberedning, hantering av avgiftsfinansierad federal verksamhet, utveckling av betalningssystem och redovisningsmetoder (bl.a. budgetklassificering) samt system för rapportering av finansiell och annan information om den federala verksamheten, revisorsutbildning samt statsrevision. Sidas stöd under 2000–01 till programmets rörliga projektkostnader uppgick till ca 6 milj kr. Programmets grundkostnader har finansierats med medel från Utrikesdepartementet och uppgår under dessa två år till ca 9 milj kr.

Statistik

Statistiska Centralbyrån (SCB) har under perioden 1999–2001 arbetat med Ryssland inom fyra statistikområden: befolkningsregister, regionalstatistik, miljöstatistik och genderstatistik. Dessutom har tilläggsfinansiering givits till ett antal mindre projekt, som SCB genomfört med huvuddelen av finansieringen från EU (Eurostat). Den ryska federala statistikmyndigheten Goskomstat har varit SCB:s huvudsakliga samarbetspart, men även Goskomstats regionala myndigheter har deltagit. Stödet till genderprojektet, som i tabellen i avsnitt 1.1 inräknats under rubriken jämställdhet, uppgår till 3,6 milj kr. Övriga statistikprojekt har fått 10 milj kr (varav hälften beslutades i slutet av 1998).

Projekten har i varierande grad lett till konkreta resultat:

- Genomgående har förbättringar av metoder för insamling och bearbetning av statistisk information inom de olika områdena skett. Dessutom har projekten givit stöd till de organisatoriska reformer som pågår inom Goskomstat. Befolkningsregisterprojektet bidrog till skapandet av ett lagförslag som för närvarande övervägs av den ryska Duman.

- Genderprojektet förstärkte Goskomstats möjligheter att producera könsuppdelad statistik. Totalt har 5 000 exemplar av informationsbroschyren ”Män och Kvinnor i Ryssland” producerats och spritts.

Arbetsmarknad

Ett samarbete om utveckling av arbetsmarknadspolitiken har funnits sedan början av 90-talet. Uppbyggnad av modellkontor för arbetsförmedling har genomförts i ett flertal regioner i nordvästra Ryssland genom projekt ledda av AMS. Under den senaste treårsperioden har beslut fattats om sådana insatser i Archangelsk, Kaliningrad, Karelen, Vologda och Basjkirien. På federal nivå finns ett projekt om effektivitetsmätning, samt en serie på tre konferenser för spridning av resultat i andra regioner. Sammanlagt uppgår besluten till 14,2 milj kr.

Modellkontor för arbetsförmedling

I resultatenalysen från 1999 framhölls att projekten fungerat bra i regionerna, men att förankringen på den federala nivån varit svag. Utrymmet för en mer aktiv rysk arbetsmarknadspolitik hade minskat p.g.a. minskade anslag. I slutet av 2000 initierade Sida en särskild utvärdering om AMS-insatserna i Ryssland⁵ för att närmare undersöka förutsättningarna. Resultaten som uppnått på de reformerade arbetsförmedlingskontoren beskrevs i utvärderingen som imponerande:

- kontakterna med arbetsgivarna har förbättrats;
- istället för att passivt sitta i ett väntrum kan nu de arbetssökande själva söka information på dator och kontakta arbetsgivare via telefon;
- program för aktivering av långtidsarbetslösa har införts.

Samtidigt konstateras att få försök har gjorts att sprida dessa erfarenheter till andra kontor på andra platser inom samma län. Det har inte utarbetats någon tydlig spridningsstrategi i projekten och den ryska sidan har inte tagit ansvar för spridning inom och mellan regioner.

Inom området arbetsmarknadsutbildning har ett projekt genomförts i nordvästra Ryssland 1999–2001 under ledning av European Training Foundation med finansiering från flera länder (Finland, Österrike, Holland, Tyskland); det svenska bidraget uppgår till 4 milj kr. Målet har varit att utveckla en modell för introduktion av arbetsmarknadsutbildning på yrkesskolor. Den svenska komponenten i projektet har resulterat i

- nya upphandlingsrutiner för arbetsmarknadsutbildning vid sysselsättningskommittéerna i Karelen och Leningrads län;

⁵ Henrik Huitfeldt: ”Active labour Market Policy in Russia?” Sida Evaluation 01/09

- tydligare engagemang av arbetsmarknadens parter i aktiva arbetsmarknadsåtgärder;
- en kortare kurs i hur man söker jobb som erbjuds till alla arbetsökande i Karelen;
- fem nya utbildningar inom träbearbetning och inom turism.

Skatteförvaltning

Samarbetet på skatteområdet har haft relativt liten omfattning, främst på grund av begränsad tillgänglig kapacitet på svensk sida. Sida stödjer två pågående insatser inom skatteförvaltningsområdet i Ryssland. Insatserna involverar de regionala skattemyndigheterna i Karelen och Leningrads län samt skattemyndigheterna i Östersund och Västerås. De två insatserna är inriktade på att redovisa svenska erfarenheter samt diskutera utvecklingsmöjligheter. Totalt kommer ett 30-tal ryska tjänstemän på skattemyndigheterna i Leningrads län och Karelen att ha deltagit i seminarier i Sverige och över 60 tjänstemän att ha deltagit i seminarier som genomförs i Ryssland. Totalt uppgår stödet till 1,5 milj. kr. Utöver detta har ovannämnda SRSP genomfört projekt på federal nivå med inriktning på skatteområdet.

4.2 Infrastruktur

Trafiksäkerhet och trafikmiljö

Trafiksäkerheten och trafikplaneringen i Ryssland är bristfällig, vilket leder till en hög olycksfrekvens. Trafikolyckorna orsakar omfattande samhällskostnader (4–5% av BNP enligt vissa beräkningar) för vård av skadade och förluster i termer av dödsfall. VTI Utveckling AB, som är ett dotterbolag till statens väg- och transportforskningsinstitut, har sedan 1997 med stöd från Sida anordnat seminarier för ryska beslutsfattare och forskare inom trafiksäkerhets- och trafikmiljöområdet.

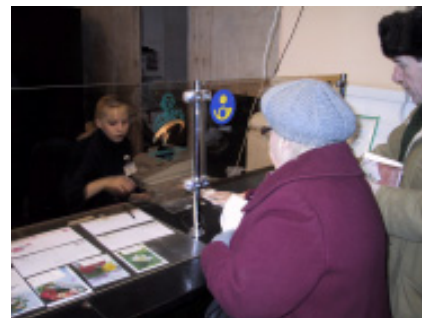
Syftet har dels varit att ge de ryska deltagarna tillgång till svenska erfarenheter på dessa områden, dels att bidra till att förbättra förutsättningarna för ett ökat samarbete mellan olika myndigheter och organisationer i denna sektor. Totalt har över 500 ryska deltagare deltagit i kurser och seminarier. Från ryska myndigheter har framhållits att verksamheten har varit till stor nytta i arbetet med att utforma regler, standards, samt planering, uppföljning och utvärdering av såväl trafikmiljö- som trafiksäkerhetsarbetet. Seminarierna och kurserna har rönt stor uppskattning enligt kursutvärderingar. Stödet från Sida under perioden har uppgått till ca 3 milj. kr.

Postmyndigheter i Sankt Petersburg och Kaliningrad

Postvolymerna i Ryssland minskade kraftigt under 90-talet vilket har lett till ekonomiska svårigheter för postmyndigheterna. Samtidigt har allmänhetens tilltro till postens tillförlitlighet minskat. Svenska

posten inledde 1995 ett samarbete med postmyndigheten i Sankt Petersburg med stöd från Sida. Målsättningen var att modernisera och effektivisera postbehandlingen samt att införa nya affärsmässiga tjänster såsom direktreklam och leverans av expressepaket. 1999 inleddes ett liknade projekt i Kaliningrad. Båda projekten har haft som mål att effektivisera posthanteringen genom att minska antalet sorteringsterminaler och genom att förbättra arbetsorganisationen, samt att införa nya tjänster som ger ökade intäkter.

Projekten i Sankt Petersburg och Kaliningrad har resulterat i att antalet sorteringsterminaler minskat med ca 75 procent, att övernattbefordran av post ökat till omkring 85 procent samt att de nya kommersiella tjänsterna utgör lönsamma delar i verksamheten.

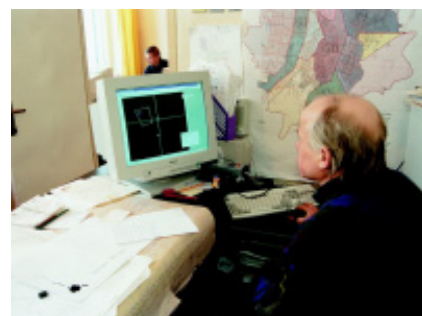
Projekt för att utveckla postservicen i S:t Petersburg och Kaliningrad.

4.3 Lantmäteri

Sida har sedan 1991 stött en omfattande insats på lantmäteriområdet i Ryssland. Målsättningen har varit att stödja införandet av nya metoder för fastighetsregistrering i Ryssland. Rysk part är den federala lantmäterimyndigheten Roszemkadaster och de regionala fastighetskommittéerna. Svensk genomförare är Lantmäteriverkets Swedesurvey AB. Stödet omfattar följande huvudområden:

- nio länsprojekt (uppbyggnad och utveckling av lantmäterikontoren i Archangelsk, Murmansk, Karelen, Leningrad, Novgorod, Pskov, Kaliningrad, Sankt Petersburg stad och Saratov);
- åtta s.k. sektorprojekt (utveckling av särskilt viktiga funktioner såsom management, informationshantering, fastighetsvärdering samt system- och teknikutveckling);
- ett s.k. Land Information Exchange Project (utveckling av samarbetet mellan ryska myndigheter);
- Novgorods utbildningscentrum;
- managementstöd till Roszemkadasters ledning.

Swedesurveys insats under 1999–2001 omfattar drygt 1400 expertveckor. Ca 35 svenska experter och 150–200 ryska experter är verksamma i programmet. Ca 45 milj. fastighetsrättsliga objekt har registrerats och 1,2 miljoner km² mark har hittills överförs i privat ägande i Ryssland. Under år 2000 genomfördes ca 5,5 milj. fastighetsöverlåtelse. De Sida-stödda insatserna har haft ett tydligt inflytande på den omfattande jordreform, som är under genomförande i Ryssland. Flera olika ryska myndigheter har intressen inom denna sektor, vilket är en komplicerande faktor. En organisationsreform med delvis svensk förebild förbereds för närvarande i Moskva. Totalt stöd under perioden 1999–2001 uppgår till 75 milj. kr för Swedesurveys projekt. Därutöver har 9 milj. kr gått till en Mastersutbildning inom Land Management vid KTH för 30 deltagande ryska studenter.

Nya metoder för fastighetsregistrering

4.4 Näringslivsfrämjande insatser

Ett starkt näringsliv med små och medelstora företag är förutsättning för Rysslands framtida ekonomiska utveckling. Nystartade företag ger arbetstillfällen och även intäkter till staten. Det finns flera anledningar till att antalet företag fortfarande är litet. Förutom den risk det alltid innebär att starta ett företag, måste ryska entreprenörer övervinna andra svårigheter, främst i form av krångliga lagar och tillståndskrav, korruption och brist på kreditmöjligheter. Dessa hinder kan motverkas genom reformer av det institutionella ramverket i Ryssland. Företagen kan också stödjas genom hjälp att införa effektiva affärsmetoder.

Develop Your Business (KIBS-IFL)

Sida stödjer sedan 1995 ett program för företagarbildning i Ryssland. Det började som ett samarbete mellan Institutet för Företagsledning (IFL) och Kaliningrad International Business School (KIBS) för att introducera utbildningsprogrammet "Develop Your Business" (DYB) i Ryssland. Resultatet blev så positivt att Sida 1998 beslutade avsätta medel för spridning av DYB till ytterligare tre affärsutbildningsinstitut i Ryssland. Detta har småningom lett till ett nätverk med tio institut, i städerna Jekaterinburg, Nizjnij Novgorod, Vladimir, Kaluga, Penza, Saratov, Pskov, Smolensk och S:t Petersburg.

Deltagarna i kurserna ges möjlighet att – med sitt eget företag som utgångspunkt – diskutera utvecklingsmöjligheter för marknadsföring, organisation och redovisning. DYB-kurserna i Ryssland har en avslutande veckolång del av utbildningen förlagd till Sverige, där deltagarna träffar svenska företagare inom sin egen bransch, vilket kan skapa affärsmöjligheter. Fram till år 2001 hade 600 ryska företagare genomgått kursen och över 300 svenska företag tagit emot kursdeltagare i Sverige. De ryska företagen har fortsatt anknytning till sina utbildningsinstitut genom s.k. Business Clubs. Dessa klubbar har i flera av städerna blivit en viktig mötesplats för de ryska företagen och bör även kunna utvecklas till en kontaktmöjlighet för svenska företagare. Totalt stöd från Sida under perioden uppgår till ca 23 milj kr.

Bankutbildning Sankt Petersburg

Samarbetet mellan Internationella Bankinstitutet (IBI) och Stockholms universitet började redan år 1993. En mastersutbildning inom bank och finans genomfördes i S:t Petersburg 1994–95. Därefter har ytterligare två utbildningsomgångar avslutats. Sammanlagt har 80 personer fullföljt utbildningen, som inkluderat en månads lång period med studiebesök i Sverige. Under år 2000 fattade Sida beslut om stöd på 1,4 milj kr till en fjärde och sista omgång som har 20 deltagare. Insatsernas viktigaste resultat är att 100 personer i S:t Petersburg fått en kvalificerad bankutbildning och att IBI etablerat sig som utbildningsinstitut. Flera av dessa har blivit en resurs för IBI

genom att de tidvis arbetar som extralärare. Det är ännu för tidigt att avgöra vilka former det fortsatta samarbetet mellan IBI och Stockholms Universitet kommer att få när stödet från Sida upphör.

Nordpraktik – New managers for Russia

Ett utbildnings- och praktikprogram för unga ryska företagsledare startade 1998 och skulle pågå t.o.m. 2002. Till bakgrunden hör att den ryska regeringen sommaren 1997 gick ut med ett brett riktat önskemål till omvärlden om hjälp att förbättra kunskaperna i ledarskap inom ryskt näringsliv. Förutom Sverige har flera andra länder (Tyskland, Storbritannien, Kanada, Japan, m.fl.) samt EU-Tacis medverkat i programmet.

Verksamheten kunde starta relativt snabbt genom en utvidgning och utveckling av ett redan existerande nordiskt program för placering av baltiska och ryska praktikanter – Nordpraktik – som i Sverige hantearades av Föreningen Norden. Sida gjorde 1998 bedömningen att det skulle vara möjligt att finna relevanta platser för 200 ryssar varje år. Det visade sig emellertid svårare än väntat att

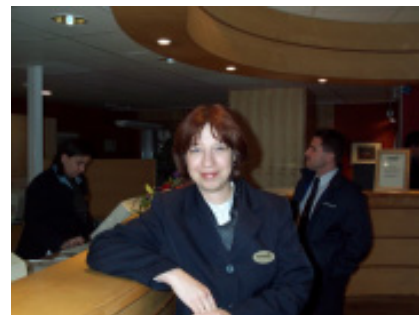
- rekrytera kandidater med tillräckliga kunskaper i engelska och kompetens för att tillgodogöra sig en medverkan i programmet,
- finna intresserade företag i Sverige beredda att ta emot en praktikanter under tre–sex veckor och
- matcha ihop rätt företagsledare till rätt företag.

Den realistiska nivån visade sig ligga på ca 100 praktikanter per år. Under perioden 1998–2001 har 402 unga företagsledare fått praktik i svenska företag.

För att genomföra programmet behövs personal i Sverige och Ryssland. En aktiv rekrytering med informationsmöten, besök till företag, kontakter till massmedia m m sker i Moskva och S:t Petersburg samt i andra delar av nordvästra Ryssland. Praktikanter placeras över hela Sverige från de tre kontoren i Stockholm, Göteborg och Luleå. De uttagna praktikanterna erbjuds en introduktion i svenska språket och kulturen före avresan till Sverige. Vistelsen i Sverige inleds med en veckas undervisning följt av tre veckors företagspraktik och avslutas med en två dagars uppsummering före hemresan.

År 2000 bildade ett antal tidigare praktikanter på eget initiativ Russian-Swedish Association of Managers som idag är en registrerad ideell organisation i Ryssland med 130 individuella medlemmar. Organisationen genomför bl.a. på uppdrag av Föreningen Norden uppföljande aktiviteter för tidigare praktikanter, såsom seminarier om export och importregler mellan Sverige och Ryssland.

Föreningen Norden gjorde under vintern 2002 en begränsad undersökning av uppnådda resultat. Av 52 tillfrågade praktikanter

Martina Kouznetsova från Sankt Petersburg praktiserar på hotell i Sverige. Programmet heter Nordpraktik.

uppgav 73 procent att praktiktjänstgöringen har resulterat i någon form av fortsatt affärskontakt, 24 procent att affärskontakten är ett direkt resultat av Nordpraktik och 85 procent att de har kunnat genomföra förändringar i sitt företag som resultat av Nordpraktik. Sidas kostnad för ett års verksamhet, d.v.s. för 100 praktikanter, uppgår till 9 milj kr.

Start-Öst

Start-Östprogrammet stödjer små och medelstora svenska företags investeringar i bl.a. Ryssland genom kreditgivning på fördelaktiga villkor. Krediterna skall användas till utbildningsinsatser samt investeringar i utrustning. Lånen kan inte överskrida 750 000 kr och skall inte utgöra mer än högst 40 procent av den totala etableringskostnaden. Start-Östprogrammet har administrerats av ALMI. Under perioden 1999–2001 har 13 svenska företag erhållit lån uppgående till sammanlagt ca 7,3 milj kr.

Ett bageri i Kaliningrad samarbetar med ett svenskt företag i ett StartÖst-projekt.

Handelskammarsamarbete i Kaliningrad och Pskov

Sydsvenska Handelskammaren har genomfört samarbetsprojekt med handelskamrarna i Kaliningrad och Pskov med målet att utveckla deras verksamhet. Stödet har främst inriktats på införande av nya arbetssätt samt på att utveckla deras förmåga att stödja gränsöverskridande handel i regionen med certifieringar och annan dokumentation. Insatserna har lett till att respektive handelskammare stärkt sin förmåga att stödja näringslivet i regionen samt att antalet medlemmar ökat. Totalt uppgår stödet till 2,3 milj kr.

Differentiering av näringslivet i Olenegorsk

Många ryska industristäder har traditionellt dominerats av en eller ett fåtal stora statliga företag. Sovjetunionens sönderfall ledde till statsmonopolets upphävande, privatisering och strukturomvandling. I många fall har det lett till arbetslöshet och sociala problem.

I gruvstaden Olenegorsk på Kolahalvön har svenska konsulter, i samarbete med lokala myndigheter, sedan 1998 arbetat för en långsiktigt hållbar utveckling, en ökad differentiering och effektivisering av näringslivet. Projektet har hittills lett till inrättandet av ett lokalt industrisekretariat och till att ett tiotal nya företag har registrerats i staden, vilket skapat ca 600 arbetstillfällen. Olenegorsk har gått från en bottennotering för länet, vad gäller skatteintäkter från industrin, till en andraplats. En utvidgning av projektet till andra städer i Murmansks län planeras under 2002. Sida har hittills beviljat projektet stöd med totalt 2,8 milj kr.

Russian Quality Award

Sida har sedan 1995 i tre omgångar stött projektet Russian Quality Award (RQA). Syftet har varit att etablera en metod för kvalitetssäkring och kvalitetsutveckling i Ryssland. Svensk part har varit Reco-

mate AB och rysk samarbetspart den ryska standardiseringsmyndigheten Gosstandard. Projektets främsta resultat är skapandet av Russian Quality Award, en kvalitetsutmärkelse som årligen delas ut till de företag och organisationer som bäst uppfyller krav som ställs i olika kategorier. Utmärkelsen har under projektets genomförande uppnått stor uppmärksamhet och hög status.

Totalt har ca 700 företag och organisationer deltagit i urvalet sedan starten. Deltagarnas kvalifikationer bestäms av de över 150 kvalitetsbedömare, vilka utbildats inom projektet. Totalt 47 vinnare har belönats i de årliga prisceremonierna. Projektet har skapat en omfattande och väl fungerande organisation med ett tydligt ägarskap och ansvar hos den ryska parten Gosstandard. Inom ramen för projektet har även ingått ett fördjupat kvalitetsutvecklingsarbete med ett tiotal ”pilotföretag”. Totalt stöd under perioden: 6 milj kr.

Skogsbruk

Sida har stött utvecklingen av skogssektorn och strategier för denna sektor i ett flertal länder i Öst, t.ex.. Lettland, Litauen, Vitryssland och Ukraina. Det har däremot dröjt länge innan någon större insats kunnat genomföras med Ryssland, där det finns mer skogsråvara än i något annat land. En anledning kan vara just landets storlek och komplexiteten i skogssektorn. Ett blygsamt men välskött samarbete med skogsmyndigheterna i Komi-republiken var länge det enda Sidastödda skogsprojektet.

Under våren 2000 inleddes projektet ”Modellskog för hållbart skogsbruk i Pskov” med skogsföretaget Stora Enso som inspiratör och tillskyndare. Projektet finansieras med 5 milj kr från den första Östersjömiljarden och administreras av Sida. WWF-Moskva är projektledare på ryska sidan och i projektets styrgrupp ingår representanter från både lokal, regional och federal nivå. På federal nivå sorterar projektet under naturresursministeriet (tidigare skogsministeriet). Projektet ska pågå i 3½ år och beräknas avslutas under hösten 2003. Modellskogsområdet omfattar 18 000 ha och där provas biologiska och miljömässiga metoder för hållbara former för planering, avverkning och anläggning av nya bestånd. Till bakgrunden hör de västeuropeiska importörernas krav på miljöcertifiering av råvaran.

Projektet har väckt intresse hos skolor och organisationer. Flera utställningar och fototävlingar om hållbart skogsbruk har anordnats. Ett flertal exkursioner till projektområdet för olika grupper av ryska intressenter har organiserats. Ett brett kontaktnät både internationellt och inom landet har skapats. Projektet har genomfört flera internationella studieresor för projektpersonal och personer från regionen till Sverige, Finland och Estland. Ett samarbete har inletts med Estland för framställning av utbildningsmaterial. En inventering av skogsresurserna har genomförts. Flera svenska experter har anlitats bl.a. för anläggning av demonstrationsytor, ekologisk landskapspla-

Russian Quality Award är ett projekt för att höga kvaliteten i det ryska näringslivet. På bilden projektledarna: Anna Korsun och Sari Scheinberg

Skogsprojektet i Pskov är en modell för hur ryskt skogsbruk kan moderniseras.

nering, "non-wood forest products" (bl a jakt), utbildning och anläggande av miljöstigar.

Från våren 2000 till våren 2002 har Skogsstyrelsen genomfört ett utbildningsprogram för ryska skogschefer. Sidas bidrag uppgår till 3 milj kr. Sammanlagt har närmare 100 chefspersoner från de regionala skogsförvaltningarna deltagit i utbildningarna som genomförs i samarbete med den rysk skogsbranschens ledande institut för fortbildning i Pusjkino utanför Moskva. Ett team av svenska och baltiska skogsexperter deltar i utbildningen i Pusjkino och sedan genomförs studiebesök i Sverige, Estland och Lettland. Det är intressant att notera att erfarenheterna från Baltikum – där skogsnäringen genomgått en strukturomvandling och nu är lönsam – har gjort ett djupt och till synes bestående intryck på de ryska kollegorna. Ett samarbete med ovannämnda Pskov-projekt har också inletts.

Karelska kvinnor deltar i ett landsbygdsutvecklingsprojekt.

Landsbygdsutveckling

Landsbygdsutvecklingsprojekt har genomförts i Karelen från 1998 och Archangelsk från 1999. I Karelen har syftet varit att skapa utveckling i ett landsbygdsdistrikt genom satsning på lokala initiativ och småskalig produktion. Projektet bygger i hög utsträckning på dynamisk svensk projektledning och på kontakter med ett antal byar i Västerbotten. I Archangelsk byggdes projektet upp kring tanken att aktivera det byråd (selsovjet) som traditionellt funnits i ryska byar. Genom utbildning, studiebesök m m skulle dessa vitaliseras. En utvärdering genomfördes under 2000. Där konstaterades att goda resultat delvis hade uppnåtts, men för att få en mer hållbar utveckling rekommenderades en fortsättning under ytterligare något eller några år. För Archangelsk betonades vikten av att uppnå konkreta resultat och starkare folklig förankring, vilket sedan blev en huvudinriktning under 2001. Detta hade redan uppnåtts i Karelen, men där fanns enligt utvärderingen behov av att skapa institutionell förankring på lokal och regional nivå. Hittills har 13,8 milj kr beviljats för de båda projekten.

EBRD Northwest Regional Venture Fund

EBRD etablerade 1995 en riskkapitalfond för företag i nordvästra Ryssland. De nordiska länderna har bidragit med medel till konsultstöd för utveckling av de företag där fonden valt att investera. Det svenska bidraget är sammanlagt 50 milj kr. Sida representerar Sverige i fondens styrkommitté. Fonden hade fram till december 2001 investerat ca 50 milj US dollar i tjugo ryska företag. De flesta företagen har haft en positiv utveckling. Efter några års ägande ska fonden sälja sina andelar i respektive företag. Den första försäljningen förväntas ske under 2002 och väntas ge vinst. Fonden kommer att fortsätta sitt arbete fram till 2007.

5. Social trygghet

Stödet till sociala sektorer i Ryssland påbörjades 1995 och har ökat kraftigt sedan dess. Under perioden 1999–2001 fattades beslut om svensk-ryska projekt inom sektorn om sammanlagt 158 milj. kr. Samarbetet omfattar bl.a. stöd för uppbyggnad av en individ- och familjeinriktad socialtjänst för att förbättra inte minst barnens situation och till insatser inom hälso- och sjukvård med fokus på systemförändringar av sjukvården. Särskilda insatser görs för att stävja spridningen av smittsamma sjukdomar, särskilt tbc och hiv.

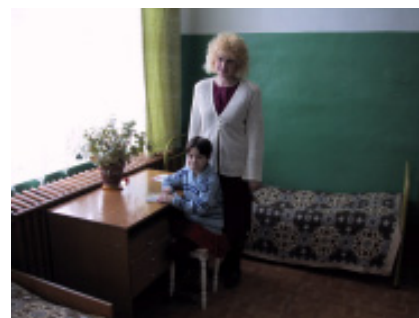
Stödet till sociala sektorer har vuxit kraftigt tack vare positiva erfarenheter av samarbetet, ett starkt engagemang från båda sidor samt en rysk efterfrågan på uppföljningsstöd. Insatserna har ofta inletts som kunskapsöverföringsprojekt, där olika personalgrupper utbildats via kurser och studiebesök. Den ryska kapaciteten att ta emot kunskap och omvandla den till praktiska förändringar har successivt ökat. Det är inte ovanligt att uppföljningsinsatser tar formen av rysk försöksverksamhet (pilotprojekt) med svensk handledning. Det kan vara svårt att förändra de attityder och föreställningar, som till stor del styr reformarbetet inom sociala sektorer, såväl bland läkare och högre tjänstemän som bland befolkningen i stort. Det tar därför ibland viss tid innan ett förändringsarbete kan få genomslag och leda till konkreta resultat och effekter. Erfarenheterna visar att det genomgående visat sig vara lättare att införa nya former för socialt arbete än att förändra strukturen inom hälsosektorn.

Det svenska utvecklingssamarbetet med Ryssland genomförs huvudsakligen som ett kollegialt utbyte av erfarenheter. Svenska yrkeskunniga förmedlar kunskaper och arbetsmetoder och utbyter erfarenheter med sina ryska motparter. I huvudsak har samarbetet fokuserats på regional (oblast) nivå i Ryssland, vilket innebär att ansvariga samarbetsparter på rysk sida är länsförvaltningar eller motsvarande. I ett flertal fall är dock lokala kommuner den slutliga mottagaren.

5.1 Utveckling av socialtjänsten

Socialarbetare som yrkeskategori fanns egentligen inte i Sovjetunionen. Idag inbegriper termen socialarbetare olika slags mer eller mindre kvalificerad personal såväl med som utan akademisk utbildning.

Sedan 1995 har över 1500 socialarbetare utbildats i Ryssland i Sida-finansierade projekt. De är främst tjänstemän på mellan- och chefsnivå från lokala, regionala och federala sociala myndigheter. En annan grupp som genomgått utbildning är chefer och föreståndare för olika institutioner för vård av handikappade, äldreomsorg, missbrukare samt barnhem i bl.a. S:t Petersburg, Pskov, Kaluga,

Antalet barn på institution ökar i Ryssland

Vologda, Kaliningrad, Leningrads län, Moskva, Murmansk, Karelen och Archangelsk. En tredje grupp kommer från universitet, högskolor, domstolar mm. Stöd har getts till utbildning av socialarbetare vid universiteten i Archangelsk och Karelen.

Kurserna syftar vanligtvis till att förmedla hur det sociala välfärdssystemet och det sociala arbetet vuxit fram i Sverige samt till att visa hur det tillämpas i teori och praktik. Kurserna är tänkta att ge såväl inspiration till ett eget utvecklingsarbete som praktiska redskap att använda i arbetet med att utveckla och stärka socialtjänsten. Särskilt betydelsefullt har varit att påverka förlegade attityder gentemot handikappade och socialt utsatta människor, att arbeta mer fokuserat med enskilda individer samt att verka för ökat samarbete mellan myndigheter, sjukvård och socialtjänst. Kurserna har ofta följts av studiebesök till Sverige.

Många äldre har det mycket svårt i Ryssland.

Socialt arbete i S:t Petersburg

Sida har sedan 1998 finansierat ett samarbetsprojekt om utveckling av socialt arbete i S:t Petersburg. Parterna är Kommittén för arbete och socialt skydd i staden och Socialhögskolan vid Stockholms universitet. Inom ramen för projektet, som framför allt är inriktat på kunskapsförmedling till tjänstemän och yrkespraktiker inom olika sektorer, har ca 500 personer erhållit utbildning. Vidare har fem specifika modellverksamheter (pilotprojekt) utvecklats inom handikappvård, äldreomsorg, barn i riskzonen, barn till missbrukare och ett socialkontor har inrättats. En utvärdering⁵ år 2000 visade att projektet uppnått de förväntade resultaten, även om målgruppen för några av kurserna inte var den rätta. Utvärderingen rekommenderade dels fortsatt stöd till ett flertal försöksverksamheter i S:t Petersburg, dels bättre formulerade målsättningar och indikatorer inom försöksverksamheterna. Därutöver föreslog utvärderingen att spridningskapaciteten, metoderna för erfarenhetsutbyte och samarbetet myndigheter emellan skulle förbättras. Under 1999–2001 har beslut fattats om ett stöd på sammanlagt 26,4 milj kr.

Socialt arbete i Leningrads län

År 1998 påbörjades en treårig insats för att utveckla sociala stödformer och höja kompetensen hos 160 socialarbetare och socialtjänstemän i 28 kommuner i Leningrads län. Parter är länets Arbets- och socialskyddskommitté och Kommunförbundet Sörmland. Genom föreläsningar och studiebesök i kommuner och landsting i Sörmland har deltagarna fått fördjupade kunskaper om svensk socialtjänst och olika former av stöd till individer och familjer med olika behov. Projektet har lett fram till en utveckling och förbättring av det sociala arbetet och ökat medvetenheten om behovet av förändringar.

⁵ N Öström, D Gavra: Project for development of social work in S:t Petersburg 1998–2000 (Sida Evaluations 01/02)

Av totalt 160 projektarbeten publicerades ett flertal hösten 2001 i en bok med titeln ”Integrering av svenska erfarenheter i praktiskt socialt arbete för befolkningens sociala skydd i Leningrads län”. Projektet har lett till att 20 procent fler låginkomsttagare, som är berättigade till ekonomiskt stöd, har fått det och till att gruppboende för äldre har organiserats i två kommuner. Därutöver har nio rehabiliteringscentraler för handikappade barn och tonåringar startat. Kostnaden uppgår hittills till 7 milj kr.

Socialt arbete i Murmansk

Mellan vänorterna Luleå och Murmansk har man inom social sektor samarbetet sedan 1996. I Murmansk finns flera stora institutioner för handikappade barn och ungdomar. Den sociala situationen med ökande spridning av infektionssjukdomar och växande missbruk kräver också insatser för att förebygga sexuellt överförbara sjukdomar samt alkohol- och drogmissbruk. Samarbetet har avsett samordning mellan myndigheter och institutioner samt kunskapsöverföring, genom teori och praktik inom områden som handikappade barn, äldreomsorg och familjeplanering. Genom projektet har handikappade barn och deras föräldrar fått utbildning i alternativ kommunikation, sk Bliss-utbildning och därmed möjligheten till att kommunicera med sin omvärld. Tolv psykologer, läkare, barnmorskor och pedagoger har fått utbildning i familjeplanering. Pågående fas i samarbetet är inriktat mot handikappade barn, vidareutveckling av ungdomsmottagningar samt stöd till missbrukande kvinnor. Sida har totalt beviljat stöd med 6,5 milj kr.

Läromedelsutveckling

År 1999 inleddes ett socialt utvecklingsprojekt i Kaluga med den Jämtlandsbaserade stiftelsen Zenit International som svensk part. Samarbetet omfattar alla kommuner i Kaluga län och drivs av de sociala myndigheterna på kommunal och länsnivå. Grundidén utvecklades i ett Zenit-projekt i Ukraina och introducerades 1999 och 2000 också i Pskov och Vologda. Det gäller att utveckla modul-anpassade läromedel för redan verksamma socialarbetare, som saknar teoretisk utbildning. Som en följd av projektet ansvarar idag Kalugas och Pskovs sociala myndigheter för sin egen fortbildning av socialarbetare.

I Kaluga hölls i september 2000 en regional konferens på temat läromedelsutveckling och fortbildning av socialarbetare. Ett 80-tal representanter deltog, från sociala myndigheter i Kaluga, Pskov, Novgorod, Kaliningrad, Vologda, Smolensk och Kursk, samt från federala myndigheter. Även representanter från Moldavien medverkade. Personal i Kaluga har tillsammans med kollegor från Ukraina under 2000 genomgått en grundutbildning i videoproduktion för undervisningsbruk och därefter producerat en instruktiv video om rehabilitering av handikappade. Kostnaderna för Kaluga-projektet beräknas uppgå till 4,4 milj kr.

5.2 Utsatta barn

Fosterfamiljer är ett alternativ till institutioner.

Sida har under den senare delen av 90-talet utökat insatserna för att förbättra situationen för barn. Ekonomiska och sociala problem i det ryska samhället har lett till problem i ett stort antal familjer. Barn rymmer från svåra hemförhållanden för att komma ifrån alkohol- och drogmissbrukande föräldrar, misshandel eller sexuella övergrepp. De ekonomiska förhållandena med arbetslöshet och innehållna löner får ibland föräldrar att överge sina barn. Enligt officiella beräkningar lever över 600 000 ryska barn på barnhem och andra slags institutioner. Endast två till tre procent av barnen på institution är föräldralösa, men de flesta har liten eller ingen kontakt alls med sina föräldrar eller nära anhöriga. Bristande stimulans, för litet vuxenkontakt och känslan av övergivenhet leder till försenad utveckling och till brist på empati och tillit till andra människor. Många institutionsbarn hamnar i social misär när de lämnar barnhemmen.

Ungdomskriminalitet

Ett stort antal barn lever större delen av sina liv på gatan, där drogmissbruk blir en tillflykt och kriminalitet och prostitution en möjlighet till försörjning. Den ryska regeringen har markerat nödvändigheten av att minska ungdomsbrottsligheten. Också hos S:t Petersburgs sociala myndigheter och rättsväsende finns en uttalad vilja att försöka förbättra och modernisera behandlingen av unga lagöverträdare. Sedan år 2000 stödjer Sida ett projekt för att utveckla ett socialt rehabiliterings- och vårdperspektiv hos domstolar och myndigheter i staden. Tio domare och femton socialarbetare fick under 2001 utbildning i att göra övergripande sociala och psykologiska bedömningar med rehabiliteringsinsatser. Syftet är att förhindra att barn och ungdomar slentrianmässigt placeras på stadens ökända häkte Lebedeva, som bl.a. är en källa för spridning av tbc och hiv. Parter i projektet är Socialhögskolan i Stockholm och Kommittén för familj, barn och ungdom i S:t Petersburg. Hitills har beslut fattats om 1,7 milj kr.

Barn och ungdomar hamnar slentrianmässigt i fängelse.

Barn på institution

I en försöksverksamhet i stadsdelen Moskovskij i S:t Petersburg utvecklar den lokala socialtjänsten sedan år 2000 ett nära samarbete med mödrahälsovården, barnhälsovården och skolorna för att ge familjestöd så att antalet placeringar av barn på institution kan minskas. Under 2001 utbildades ca 14 personer från socialtjänsten hos stadsdelsförvaltningen i Vantör i Stockholm.

I Moskva stöder Sida sedan 2001 ett samarbete mellan Socialhögskolan i Stockholm och ett barnhärbärge för tillfälligt boende, ett s.k. "prijet". Syftet är att introducera och utveckla en nätverksarbetsmetod, innebärande utredning av barnens bakgrund och aktiv anknytning till barnens föräldrar och släktingar för att möjliggöra en åter-

förening med dem. Tjugo socialarbetare och ungdomar på härbärgat har utbildats och deltagit i ett studiebesök till Sverige.

I Karelen har Sida stött samarbete med Umeå socialförvaltning. Personal vid olika ungdomscentra och institutioner har fått möjlighet att tillägna sig nya synsätt bl.a. avseende alternativ till institutionsboende.

Handikappade barn

Av alla handikappade barn i Ryssland bor en tredjedel på institution, trots att en stor del av dem endast har mildare former av funktionshinder eller utvecklingsstörning. *Early Intervention Institute* i S:t Petersburg arbetar, i nära samspel med föräldrarna, med små barn som har psykosociala och funktionella handikapp. Ett samarbete med Lärarhögskolan i Stockholm har pågått sedan 1997. Arbetsmetoder har senare spridits från S:t Petersburg till Kaliningrad, Novgorod, Archangelsk och andra regioner. Vid slutet av 2000 hade 20 polikliniker och barnsjukhus i S:t Petersburg utbildat sin personal på institutet. Med stöd från Sida har ett magisterprogram med inriktning på förebyggande åtgärder för handikappade barn utvecklats i samarbete med Universitet i Karlstad, Herzen-universitetet i S:t Petersburg och Birkelids specialpedagogiska centrum i Norge. En diplomkurs om 20 poäng startade under 2001.

Ett samarbete pågår mellan Archangelsk stad och Örnsköldsvik för att utveckla habiliteringen av handikappade barn. Målet är att hjälpa funktionshindrade barn till ett normalt familjeliv och att integrera dem i det reguljära skolsystemet. Utbildningsinsatser har berört lagarbete, föräldrastöd och barnens möjligheter till självständighet. En lokal föräldraförening är under bildande. I projektet ingår arbete med en poliklinik som ger stöd till nyfödda barn och deras föräldrar efter modell från *Early Intervention Institute* i St Petersburg. Sidastödet uppgår till drygt 1 milj. kr.

Barn med handikapp kan tränas.

5.3 Rehabilitering av funktionshindrade

I Sverige innebär stödet till funktionshindrade såväl rehabilitering och vård som hjälp till inträde på arbetsmarknaden. På rysk sida har hittills kunskaper om integration av människor med olika funktionshinder varit bristfälliga. Under senare delen av 90-talet har ett flertal samarbetsprojekt mellan arbetsmarknadsmyndigheter i Sverige och Ryssland genomförts på området.

Stensta Center

År 1999 påbörjades ett projekt för att öka sysselsättningen bland funktionshindrade i S:t Petersburg. Svensk part är Stensta Center i Kristinehamn, en institution som drivs av Länsarbetsnämnden i Värmland, företagen Enter Rehabilitering och Samhall Resurs, Kristinehamns folkhögskola samt Kristinehamns kommun. Under

2000–2001 har 25 tjänstemän från social- och arbetsmarknadsmyndigheter samt handikapporganisationer fått utbildning i arbetslivsriktad rehabilitering och svenska modeller för samverkan mellan myndigheter, företag och intresseorganisationer. Konkreta resultat är bl.a. ett samarbetsavtal mellan den federala arbetsmarknadsstyrelsen och ett lokalt rehabiliteringscentrum för synskadade, samt kontakter med företag som drivs av handikapprörelsen. Projektbudgeten uppgår till drygt 1 milj kr.

Arbetsträning för förståndshandikappade

En modellverksamhet inom det sociala utvecklingssamarbetet i S:t Petersburg avser yrkesutbildning av 25 unga utvecklingsstörda. Verksamheten drivs av Arbets- och socialskyddskommittén i staden med stöd från Stockholms kommun. Ungdomarna får arbetsträning i att laga mat i storhushåll och servera lunch i centret ”Karlsson” (efter Astrid Lindgrens bok om Karlsson på taket) i centrala S:t Petersburg. Under 2001 påbörjades leveranser av mat till stadsdelens pensionärer samt till möten och konferenser. Ett korttidshem har etablerats inom dagcentret, som fungerar som ett gemensamt boende för ungdomarna. Staden planerar nu att bygga arbetsträningssentra enligt ”Karlssons” förebild i ytterligare 10 stadsdelar.

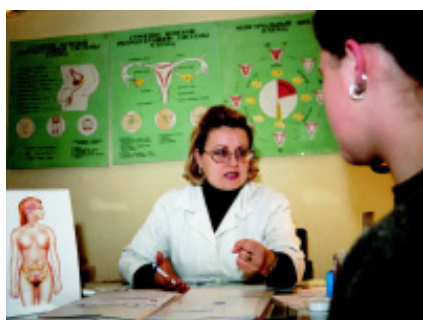
På ”Karlsson” får ungdomar utbildning i matlagning

5.4 Omstrukturering av hälso- och sjukvårdssektorn

Rysslands hälso- och sjukvård karakteriseras bl.a. av en hög andel specialister bland läkarkåren och en stor överkapacitet av sjukhus-sängar. Sida bidrar till en effektivisering av hälso- och sjukvården, främst till en reformering av dess finansiering och struktur samt till införandet av ett primärvårdssystem. Patientens ställning och rättigheter i vården uppmärksammas, liksom kvinnors och mäns olika vårdbehov. Reformerna inom socialtjänsten, särskilt av äldre- och handikappomsorgen, underlättar också reformeringen av hälso- och sjukvården.

Östeuropakommittén

Hälso- och sjukvårdens Östeuropakommitté (ÖEK) förmedlar Sidafinansiering till ett stort antal projekt, bl.a. regionala samarbetsprojekt mellan svenska landsting och ryska län: Murmansk och Norrbotten, Archangelsk och Västernorrland, Leningrads län och Gävleborg, samt S:t Petersburg och Stockholms län. En särskild beredningsgrupp har bildats för samarbete mellan de svenska och ryska Barentslänen, ÖEK-Norr.

Ungdomsmottagningar har inrättats i några städer med stöd från Sida.

Flera av projekten är i ett slutskede. Archangelsk har lyckats förbättra kommunikation, bygga upp nätverk samt utveckla vårdpraxis, särskilt avseende sjuksköterskornas roll. I S:t Petersburg och i Leningrads län har primärvårdens införande lett till färre remisser, bättre rådgivning och till att ledare och chefer på vårdcentralerna utövar ett mer modernt ledarskap.

Ungdomsmottagningar har etablerats i S:t Petersburg, Murmansk och i staden Gattjina, som ger information och råd till ungdomar i frågor om sexualitet, preventivmedel och sexuellt överförbara sjukdomar, inte minst hiv. I S:t Petersburg har framgångarna med ungdomsmottagningen resulterat i att stadens administration planerar att inrätta liknande ungdomsmottagningar i samtliga stadsdelar. I Pskov drivs ett tandhälsovårdsprojekt för barn i samarbete med landstinget i Dalarna med den svenska "fluortanten" som modell.

Tillsammans med finska och norska myndigheter samt Nordiska Hälsovårdshögskolan stöds "School of Public Health" knuten till Medical Academy of Postgraduate Studies i S:t Petersburg. Skolan samarbetar också med andra europeiska skolor och finansiärer och kommer i en nära framtid att bedriva egen forskning. År 2001 inrättades en fristående "School of Reproductive Health" för vidareutbildning av personal inom obstetrik och vård av nyfödda.

Hälsoreformer i Novgorod och S:t Petersburg

Världsbanken inledde under 1999 ett samarbete med det ryska hälsoministeriet. Fokus i hälsoreformen ligger på att omstrukturera sjukvården från slutenvård till primärvård. Världsbanken kommer att finansiera investeringar om 10 milj US dollar på den federala nivån och 10 milj US dollar i vardera två försöksregioner, Novgorod och Tjuvasjien. Sida finansierar med 4 milj kr en i världsbanksprojektet ingående rådgivningsinsats i Novgorods län. Under 2001 genomfördes upphandlingen i Sverige, ett projektkontor etablerades i Novgorod av InDevelop AB med lokalanställd personal och ett tiotal nyckelpersoner inom hälsosektorn fick utbildning. Projektet förväntas fortsätta till 2003.

I ett samarbetsprojekt mellan ÖEK och hälsomyndigheterna i S:t Petersburg pågår sedan 2000 ett omfattande arbete med reformering av stadens sjukvårdsorganisationen. Som ett resultat av en första fas har organisationen av vården av nyfödda setts över. Stadsduman har ett nytt system för finansiering av sjukhusen och finansieringsfrågorna under behandling. Den centrala sjukvårdsledningens organisation kommer att utredas.

5.5 Hiv och tbc

Enligt officiell rysk statistik har befolkningens hälsoliv fallit allvarligt under nittiotalet. Utvecklingen av vissa smittsamma sjukdomar, särskilt tbc och hiv, har varit dramatisk. Antalet tbc-fall i Ryssland har vuxit med 70 procent under de senaste fem åren. År 1999 avled nära 30 000 personer i tuberkulos. Många har smittats i fängelser, som är en viktig källa för spridning av infektionssjukdomar som tbc och hiv. Diagnostisering och behandlingsmetoder är gammalmodiga med västerländska mått mätt. Den tekniska laboratorieutrustningen är föråldrad.

En elev i en skolklass i S:t Petersburg tecknar sin bild av aids.

En fosterfamilj i Pskov. Fosterfamiljer är ett alternativ till institutioner men det är inte särskilt vanligt i Ryssland.

Under senare delen av 90-talet såg Ryssland årliga fördubblingar av antalet registrerade hiv-fall. Vid slutet av år 2001 fanns över 160 000 registrerade hiv-fall i Ryssland. UNAIDS ser hiv-spridningen i Ryssland som den snabbaste i världen. Ryska myndigheter synes hittills inte prioritera frågan. Informationsinsatser och förebyggande åtgärder på nationell nivå saknas. Situationen förefaller inte uppfattas som ett reellt hot. Smittan är ännu företrädesvis begränsad till unga missbrukare, fångar och prostituerade, men spridningen till andra grupper har nu ökat. Allt fler barn drabbas av hiv genom smittade mödrar.

Inom ramen för Östersjörådssamarbetet läggs stor vikt vid insatser att förhindra spridning av smittsamma sjukdomar. En särskild s.k. Task Force har utsetts att samordna och förespråka samtliga medlemsländers insatser inom området. Sida finansierar några projekt som är direkt inriktade på prevention av hiv/aids i Ryssland. Vissa andra projekt har direkta kopplingar till hiv/aids via information, utbildning och ökad kunskap om reproduktiv hälsa och sexuellt överförbara sjukdomar.

Hiv-förebyggande arbete i Kaliningrad

Hiv-epidemin började tidigt i Kaliningrad. Ett samarbete mellan Kaliningrad och Malmö initierades 1998 för att förhindra spridningen av hiv bland narkotikamissbrukare. Samarbetet resulterade i öppnandet av ett profylaxcenter, som erbjuder rena sprutor, läkarundersökningar, stödsamtal, rådgivning, kondomer och informationsmaterial. Ca 30 missbrukare besöker dagligen centret. Broschyrer om sexuell överföring av hiv/aids har tagits fram och distribuerats till skolor, drogmissbrukare och deras föräldrar. Fem frivilligorganisationer har satt upp en teaterföreställning om människovärde och tolerans, som framförts ett 20-tal gånger i skolor med en sammanlagd publik om 4 000 åskådare. Profylaxcentret i Kaliningrad har uppsökande verksamhet såsom telefonrådgivning, mottagning och information i skolor om hiv och könssjukdomar. Sida har avsatt 1,8 milj kr till detta projekt. Centret har även fått stöd från några andra givare.

Sexualupplysning för ungdomar

Könssjukdomar och oönskade graviditeter har ökat markant bland tonåringar i Ryssland de senaste tio åren. Samtidigt har det saknats metoder för att effektivt föra ut information till de drabbade grupperna. Sedan 1998 har totalt 117 nyckelpersoner från sju regioner i nordvästra Ryssland fått utbildning i sexuell hälsa och samlevnadsfrågor inom ramen för ett samarbete mellan RFSU och dess ryska motsvarighet RFPA. Syftet är att öka kunskapen bland ungdomar, skollära, lärare, läkare, barnmorskor, socialarbetare, lokalpolitiker samt tjänstemän, att införa sexualupplysning i skolan och att öka antalet ungdomsanpassade hälsomottagningar.

Till ungdomscentret i Gattjina, byggt med svenskt stöd, kommer ungdomar för att få sexualundervisning.

Fler än 200 000 broschyrer om hiv/aids, preventivmedel och sexualundervisning, däribland 4 000 exemplar av RFPA:s egen publikation, har tryckts och distribuerats till skolor, familjeplane-

ringsbyråer och frivilligorganisationer. I Karelen har bl.a. en mediasatsning för information till ungdomar inletts. I Novgorod har ett samarbete mellan sjukvård och socialtjänst utvecklats kring sexuell hälsa för ungdomar. Sida har anslagit 8 milj kr till projektet.

Tbc i fängelser

Hälsovårdens Östeuropakommitte, ÖEK, stöder ett projekt i S:t Petersburg med syfte att bättre diagnostisera och behandla tbc-smittade fångar och att stärka samarbetet mellan den civila sjukvården och fängelsevården. I projektet ingår också ett program för att inrätta fristående dispensärer, där frigivna fångar ska kunna få fortsatt behandling och matpaket. I Murmansk län sker ett samarbete mellan landstinget i Norrbotten och den ryska kriminalvården med deltagande av svenska kriminalvårdsexperten. Projektet har lett till ett bättre medicinskt omhändertagande av de smittade fångarna samt en markant attitydförändring hos kriminalvårdens personal. Kostnaderna beräknas till 1,9 milj kr i Murmansk och 2,2 milj kr i S:t Petersburg.

5.6 Narkotikamissbruk

Narkotikamissbruket i Ryssland är utbrett och ökar stadigt. Officiella källor uppskattar antalet drogmissbrukare till över två miljoner. Framför allt ökar bruket av heroin. Narkotikamissbruket är nära kopplat till spridningen av hiv, eftersom avsaknaden av kunskaper leder till att många delar kanyler och på så sätt sprider smittan vidare.

Droglådan

Folkhälsoinstitutet och European Cities Against Drugs (ECAD, ett nätverk av europeiska städer, inklusive Stockholm) påbörjade 1999 ett upplysningssamarbete om narkotika och missbruk. Informationsmaterial om narkotika och alkohol togs fram och packades ner i en låda, som kallades Droglådan (drugbox). Materialet presenterades i en mängd seminarier i S:t Petersburg och på ett flera andra platser i främst nordvästra Ryssland. Syftet med Droglådan är att informera och utbilda kring möjliga lösningar för hur lokalsamhället kan bekämpa narkotikamissbrukets spridning. Ca 1 000 lokala beslutsfattare, tjänstemän, poliser, lärare, vårdpersonal och socialarbetare har deltagit i seminarier. Under 2001 har ECAD i S:t Petersburg i samarbete med S:t Petersburgs statliga universitet påbörjat en utbildning av tjänstemän, lärare, poliser och andra, som berörs av drogproblemet på lokal och regional nivå. I slutet av 2001 invigdes den nya utbildningsenheten av universitetets rektor i närvaro av radio, TV och tidningar. Projektets kostnader uppgår till 4,2 milj kr.

På Kolahalvön

På Kolahalvön i Murmansk län ger Sida stöd till uppbyggnaden av två ungdoms- och rådgivningscentra i städerna Apatity och Kirovsk i

"Droglådan" innehåller information om olika droger.

ett samarbete med Bodens kommun. Syftet är att öka kunskaperna om drogmissbruk och prevention hos lokala myndigheter, specialister och ungdomar. Under 2001 genomfördes vid tre tillfällen sammanlagt 12 veckors praktik i Sverige för personalen inom områden som svensk missbrukspolitik och -vård. Sidas bidrag uppgår till 0,5 milj kr.

Staden Montjegorsk har tillsammans med Norrbottens basketbollförbund arbetat med att förebygga och minska sociala problem genom att, med idrotten som bas skapa ett samarbete mellan skola, myndigheter, sjukvård och olika organisationer. Skolelever mellan 10–18 år skriver under ett kontrakt att inte använda droger och inte stjäla. Ett viktigt resultat är bildandet av en föräldraförening till stöd för föräldrar till missbrukande ungdomar.

6. Miljö och energi

Miljösamarbetet mellan Sverige och Ryssland sker huvudsakligen inom ramen för Helcoms Åtgärdsprogram för Östersjön och under senare år inom Baltic 21 för en hållbar utveckling och Barentssamarbetet. I övrigt prioriteras miljöproblem som påverkar människors hälsa och ekonomi negativt. Tyngdpunkten för det svenska stödet till Ryssland på miljöområdet har varit institutionell utveckling och genomförande av förbättringar inom vatten- och avloppssektorn. Även initiativ rörande avfallshantering och fjärrvärmerehabilitering har givits prioritet. Sida stöder företrädesvis projekt i nära samverkan med internationella finansieringsinstitut såsom Världsbanken, NIB och EBRD samt andra bilaterala gävgivare. Myndighetssamarbete för bättre miljöförvaltning och förbättrad kärnsäkerhet har också varit stora samarbetsområden.

För perioden 1999–2001 har drygt 411 milj kr anvisats till miljö- och energiområdet. Däri ingår 250 milj kr för miljöinvesteringar, 97 milj kr för kunskapsöverföring genom Sida, samt 66 milj kr genom SKI till kärntekniskt samarbete.

6.1 Förbättrad vatten- och avloppsservice

Sidas stöd till miljöförbättringar i Ryssland har till stor del gällt vassektorn. År 2000 ingick Sida de första avtalen med ryska myndigheter om stöd till investeringar i avloppsreningsverk i Kaliningrad och i S:t Petersburg. Det till omfånget största projektet gäller Kaliningrad, där Sida bidrar med 120 miljoner kronor för investeringar tillsammans med bl.a. EBRD och NIB för att förbättra avloppsreningen i staden.

Det andra avtalet gäller vatten- och avloppshantering i Sestroretsk, en förstad till S:t Petersburg, där Sida bidrar med 21 miljoner kronor

för ombyggnad av reningsverket. Nordiska investeringsbanken (NIB) och Finland samfinansierar projektet med en total kostnad om 14 milj euro. Projektet i Sestroretsk är den första av en rad planerade investeringar inom det internationella samarbetet för förbättringar av va-servicen i femmiljonerstaden S:t Petersburg.

Sida har även fattat beslut om att delfinansiera färdigställandet av det s.k. sydvästra reningsverket i S:t Petersburg med 100 milj kr. Målet är att reningsverket framgent skall kunna ta emot avlopp från 700 000 människor. Finansieringsmodellen i projektet är ett s.k. Public-Private Partnership, hittills inte prövat i Ryssland eller av Sida på detta område, med en total kostnad om 150 milj US dollar. Sida är en av ett tiotal finansiärer i samarbetet, där NIB har en ledande roll.

Legala frågor, samverkan och ansvarsfrågor mellan olika ryska myndigheter har försvårat projekten och inneburit förseningar innan avtalen trätt i kraft. En hög politisk prioritet för projekten har dock medverkat till att de ändå kunnat utvecklas. Investeringsprojekten har utvecklats tillsammans med internationella finansieringsinstitutioner och föregåtts av flera tekniska och finansiella konsultstudier, samt institutions- och organisationsutveckling.

I S:t Petersburg har ett treårigt organisationsutvecklingsprogram med finansiering från Sida, brittiska DFID och finska miljöministeriet genomförts, om totalt ca 35 milj kr varav 8 milj kr från Sida. Detta har lagt grunden för en utveckling av va-bolaget Vodokanal mot ett självständigt, avgiftsfinansierat företag som drivs med långsiktiga strategier och program. Bolaget anses vara det mest välskötta va-bolaget i Ryssland. Stockholm Vatten har varit svensk part, och arbetat med IT-frågor och insatser för att minska vattenförbrukningen. Stockholm Vatten fortsätter nu samarbetet med Vodokanal i ett nytt tvåårigt projekt om 4,6 milj kr, inriktat på avloppshantering och miljö- och kretsloppsfrågor.

Tillsammans med Världsbanken har Sida medverkat till ett program för förbättrad va-hantering i flera medelstora ryska städer. Sida har finansierat konsultinsatser i städerna Orjol, Pskov och Smolensk samt detaljprojektering och utformande av upphandlingsdokument för de högst prioriterade investeringarna i städerna Pskov, Vologda, Volchov och Orjol, totalt 6,3 milj kr. Dessa städer ligger inom Östersjöns avrinningsområde, medan programmet riktas mot städer i hela ryska federationen. Sida finansierar också upphandlingsrådgivare, med en kostnad om 8,7 milj kr, till den verkställande organisationen NFHR i Moskva. Dessutom kommer Sida tillsammans med Finland och DFID finansiera ett utvecklingsprogram för att förbättra va-bolagens finansiella situation. Investeringar har fördröjts och programmet försenats p.g.a. den ryska finansiella krisen 1998, men Världsbankens låneavtal förväntas träda i kraft under våren 2002.

Sydvästra reningsverket i Sankt Petersburg byggs med stöd från Sida.

Sida medverkar sedan 1997 i förberedelserna för ett investeringsprogram inom va-sektorn i Leningrads län tillsammans med länsadministrationen, 11 städer i länet, Finland, Danmark, NEFCO och med NIB som ledande finansiär. Sida har finansierat en feasibilitystudie och stöd till den regionala projektledningsgruppen, totalt 6,2 milj kr, medan Finland och Danmark finansierat tekniska och finansiella konsultinsatser. Målet är att skapa ett investerings- och institutionsutvecklingsprogram för att förbättra hanteringen av vatten och avlopp i hela länet. Ett resultat av samarbetet är att Sida nu går vidare med stöd till affärs- och organisationsutveckling av de lokala va-bolagen i två av städerna, Gattjina och Tichvin.

I Novgorod har en förstudie gjorts med stöd av Sida för förbättringar i va-, fjärrvärme och avfallshantering. Ursprungligen planerades ett investeringsprojekt med EBRD som ledande finansiär, men efter den ryska finansiella krisen 1998 har Sida fokuserat på institutionellt stöd. Tillsammans med NEFCO kommer Sida medverka till en revolverande fond för mindre, kostnadseffektiva besparingar.

6.2 Avfallshantering

En tipp för farligt avfall i Krasnyj Bor ska säkras.

Ytterligare ett avtal om investeringar har ingåtts, i maj 2001, med St Petersburg stad. I Krasnyj Bor, 30 km utanför St. Petersburg i Leningrads län, finns ett upplag för farligt avfall. Idag finns ingen kapacitet för att ta emot och behandla giftigt och miljöfarligt avfall på ett säkert sätt. Nu förbättras anläggningen så att den kan drivas säkert fram till 2010, då en långsiktig lösning för hantering av farligt avfall ska ha utvecklats.

Sida bidrar med 8,65 milj kr för förbättringar (av totalt ca 10 milj euro). Projektet samfinansieras med EBRD, Danmark, Finland, Tacis och NEFCO. En projektgrupp har etablerats i staden. En extern konsult har upphandlats. Projektstarten för anläggningsarbeten har dock fördröjts, då det tagit längre tid än beräknat att erhålla de tillstånd och licenser från olika ryska myndigheter som krävs för att avtalen ska träda i kraft.

6.3 Energieffektivisering

Archangelsk

I mars 1999 beslöt regeringen att lämna ett finansiellt stöd med maximalt 24 milj kr till Archangelsk kommun för en brådskande rehabilitering av stadens fjärrvärmesystem, som bedömdes vara i tekniskt mycket dåligt skick. En bidragande orsak till situationen är att värmetarifferna inte täcker kostnaderna och att betalningsförmågan och disciplinen hos kunderna är dålig liksom kvaliteten på fjärrvärmeleveranserna. Ett antal investeringsobjekt har identifierats med syfte att öka tillförlitligheten i värmeleveranserna och förbättra miljön i staden.

Till följd av förseningar och komplikationer i genomförandet (olika åsikter om säkerhetskrav, mm) krävdes viss tilläggsfinansiering. I januari togs ett regeringsbeslut om ytterligare 3 milj kr för slutförande av projektet.

Stödet till Archangelsk omfattar dels åtgärder för förbättrad verkningsgrad i det stora kraftvärmeverk som förser fjärrvärmesystemet med värme, och dels installation av ett antal moderna små oljepannor som ersätter utslitna och ineffektiva äldre pannor. Insatserna har genomförts av Alstom Power och CP Energi. Båda insatserna är nu i huvudsak avslutade och endast mindre kompletteringar återstår.

Projektet har bidragit till en förbättrad hushållning med energi i Archangelsk och förbättringar av miljön, särskilt i de områden som fått nya moderna pannor. Projektet borde dock ha förberetts på ett bättre sätt, man hade då kunnat få en ännu bättre effekt av de insatta medlen. Det har varit svårt att få önskvärd medverkan från det kommunala energibolaget på grund av dess begränsade resurser, insatser har uteblivit eller försenats. Samarbetet med Archenergo, med dess större resurser har fungerat bättre. De institutionella problem som nämnts ovan har inte heller bearbetats på ett adekvat sätt vilket nu hämmar den fortsatta utvecklingen i staden.

Fjärrvärme i Gattjina

Genomförda insatser i Gattjina innefattar både fysiska investeringar och institutionellt stöd. Största delen av de fysiska investeringarna är gjorda. Inom projektet har en dryg kilometer förisolerade fjärrvärmerör installerats med friktionsfixering (Powerpipe är leverantör). Det är första gången denna teknik används i Ryssland, innebärande bl.a. en kostnadsbesparing på drygt 10 procent jämfört med konventionell teknik. Leveranssäkerheten har förbättrats markant. Energibesparingen har beräknats till 18 procent. Sammanlagt har 74 fjärrvärmecentraler (Armaturjonsson) levererats varav 54 har monterats och bidragit till en energibesparing hittills på 20 procent i nästan en tredjedel av stadens fjärrvärmenät. Ingen annan stad i Ryssland är i närheten av att ha moderniserat en så stor del av fjärrvärmenätet.

De institutionella insatserna har utförts av Bohlin & Strömberg. Bland uppnådda resultat kan nämnas nya stadgar för stadens fjärrvärmebolag, där ansvarsförhållandena mellan staden, fjärrvärmebolaget och det kommunala fastighetsbolaget tydliggörs. Ett nytt organ, ett slags styrelse med ansvar för strategisk planering, har inrättats vilket bl.a. innebär stärkt budgetkontroll. Ett rapportsystem har inrättats för att förse styrelsen med korrekt finansiell och annan information. En första plan har tagits fram för att sanera bolagets finanser. Planen innebär att alla ränte- och straffavgiftsskulder kommer att vara avskrivna 2005.

Resultatet av insatserna hittills är förbättrad energieffektivitet med påföljande ekonomiska besparingar för staden samt en ökad komfort

Svensk teknik och svenska rör gör fjärrvärmens effektivare och energisnålare.

Badande barn i Gattjinas simhall. Sida hjälper till att reformera stadens vattenbolag.

för de boende i Gattjina. År 1996 motsvarade kommunens utgifter för att subventionera fjärrvärmen 50 procent av budgeten. För 2001 är motsvarande siffra 17 procent, enligt stadens företrädare till stor del tack vara de svenska insatserna.

6.4 Institutionellt stöd och kunskapsutveckling

Institutionellt stöd och kunskapsutveckling utgör väsentliga delar av allt det ovan beskrivna stödet till miljöinvesteringar. Sådana investeringar syftar just till att vara reforminriktade. Därmed måste de även inkludera omstrukturering, baserad på marknadsekonomiska principer, av de institutioner som är ansvariga för t.ex. fjärrvärme- eller reningsverk. I investeringsprojekten är medelsfördelningen ca 60 procent till institutionell utveckling/förstudier och ca 40 procent till direkt utrustning.

Därutöver tillkommer institutionell utveckling som renodlade projekt. Sidas stöd på detta område kanaliseras framförallt genom Naturvårdsverket och direkt från Sida till vissa miljöprojekt.

Sida anvisade 30 milj kr till Naturvårdsverket år 1999 för samarbete med nordvästra Ryssland (ca hälften av medlen), och för gränsöverskridande vattendrag. Programmet gällde ursprungligen en treårsperiod men har sedan förlängts till fyra år. Det övergripande målet är att stärka miljöarbetet, särskilt på myndighetsnivå, i nordvästra Ryssland. Efter valet av president Putin år 2000 inleddes en våg av reformer i den ryska statsapparaten. Den fortsatta omorganisationen av de ryska miljömyndigheterna har bromsat det bilaterala samarbetet under år 2000 och 2001. Samarbetet har varit ryckigt och instabilt, vilket belastat Naturvårdsverket och projekten avsevärt. De små möjligheterna till egeninsatser från rysk sida och svårigheten att få till stånd diskussioner av mera strukturella förändringar i det ryska miljöarbetet har förstärkts i och med omorganisationen.

Ett generellt resultat av det senaste årens utveckling är att behovet av insatser för att stärka miljöadministrationen i Ryssland har ökat, men att uthålligheten av insatserna har blivit svårare att förutsäga. Trots de svåra förhållandena har framsteg i projektsamarbetet gjorts, speciellt under år 2001. De olika projekten rör områden som miljöinformation, utbildning av miljöadministratörer, vattenvård, naturvård och miljöskydd.

Naturvårdsverkets samarbete med Ryssland om gränsöverskridande vattendrag och sjöar rör Peipus/Narva (Estland och Ryssland), Daugava/Dvina (Lettland, Vitryssland och Ryssland) och Nemanus/Neiman (Ryssland, Litauen och Vitryssland). Samarbetet präglas bl.a. av att länderna utvecklas i olika takt och har olika drivkrafter i sitt miljöarbete. Projekten har generellt utvecklats långsammare än förväntat, bl.a. mot bakgrund av den ovan nämnda ryska omorganisationen.

Samarbete med Ryssland har även skett inom programmet för att minska jordbrukets miljöbelastning på Östersjön (Baltic Agricultural

Run-Off Action Programme, BAAP), som har fortsatt under perioden och under 2001 kompletterats med en växtskyddsdel (6 milj kr), p.g.a. en ökad användning av bekämpningsmedel. Programmet är regionalt och rör såväl de baltiska länderna, nordvästra Ryssland som Polen. Ett tecken på god utväxling av svenska medel är att BAAP-programmet legat till grund för ett nytt program (18 milj US dollar) finansierat av Globala Miljöfonden (GEF), som rör skyddet av Östersjön och kopplingen mellan land och den marina delen av miljöpåverkan.

Programmet har hittills fungerat bättre i Kaliningradregionen och sämre i S:t Petersburgsregionen. I S:t Petersburg saknas ett institutionellt samarbete på regional nivå. Där finns inte heller någon samordnade rådgivningsorganisation. Hittillsvarande insatser har förblivit isolerade och haft begränsade spridningseffekter. I Kaliningrad finns en fungerande rådgivningsorganisation och ett etablerat samarbete mellan myndigheter. Enligt HELCOM:s rapportering, september 2001, har fosforutsläppen till Östersjön minskat med 50 procent från punktutsläpp (såsom industrier och reningsverk) sedan år 1988, men inte från diffusa källor där minskningen är 20 procent. Kväveutsläpp rapporteras ha minskat med ca 35 procent sedan 1988, men mindre från jordbrukets kväveutsläpp. Uppsatta miljömål har till viss del nåtts men från diffusa källor återstår ett stort arbete.

Luftföroreningar i S:t Petersburg är ett stort problem. Under 1990-talet mångdubblades fordonstrafiken. Därtill kommer utsläpp från flera centralt belägna industrier och kraftvärmeverk. Under perioden har Sida finansierat ett projekt för att utveckla ett luftövervakningssystem som skall ge bättre möjligheter för staden att besluta om åtgärder för att minska föroreningarna och vid stadsplaneringen. Insatsen har genomförts av SMHI och var på totalt 4,5 milj kr. Vid utvärdering av insatsen framkom bl.a. att nätverk och kontakter mellan olika ansvariga inom luftövervakningen väsentligt hade förbättrats, att intresse och vilja för bättre luftövervakning samt villighet att använda resultat vid beslutsfattande och planering förbättrats. S:t Petersburg stad har efter projektavslut framställt önskemål till Sida om uppföljning och vidareutveckling av insatsen.

Beslut om en insats för att ta fram ett regionalt utbildningspaket på universitetsnivå om Environmental Management Systems har tagits under perioden. The Baltic University Programme, ett nätverk av ca 160 universitet och högskolor i Östersjöregionen, ansvarar för denna insats, som långsiktigt skall stärka miljökompetensen i länderna runt Östersjön, inkl. nordvästra Ryssland. Ca 2 000 studenter förväntas delta i kurserna, på ca 20 svenska högskolepoäng, fram till år 2006.

Allt fler företag i Östeuropa börjar intressera sig för att systematiskt och långsiktigt arbeta med att minska sin miljöpåverkan, både av miljö- och konkurrensskäl. Framför allt är det företag som exporterar till större västföretag, som känner av de ökade miljökraven. Intresset för internationella standardiserade miljöledningssystem ökar därför

snabbt. Sida medverkar i ett projekt för att hjälpa företag i S:t Petersburgsregionen att införa miljöledningssystem och därigenom kunna arbeta med att minska sin miljöpåverkan.

I Novgorod finansierar Sida institutionsuppbyggande insatser med syftet att förbättra kvaliteten på va-, fjärrvärme- och avfallshanteringstjänster i staden, samt att öka kreditvärdigheten i staden och dess bolag. En svensk rådgivare har bistått Novgorod med att etablera en Corporate Development Unit, att ta fram ett nytt institutionellt ramverk och att leda arbetet med att ta fram en första version av Corporate Development Programme.

En energieffektiviseringsinsats i Archangelsk har överfört kunskap om modern energisparteknologi till de största industriella energikonsumenterna i regionen. Som direkta resultat kan nämnas bl.a. att vissa av de deltagande företagen har startat projekt, vilka bedöms ha goda chanser till extern finansiering och att en rad mindre, kostnadseffektiva energisparåtgärder tagits fram och har genomförts av företagen. I Archangelsk har Sida också arbetat med institutionella reformer inom fjärrvärmesektorn.

6.5 DemoÖst

Sida har under perioden påbörjat en försöksverksamhet med demonstrationsinsatser avseende utrustning på miljö- och energiområdet. Medlen tas ur Östersjömiljard 2. Hittills har 25 milj kr beviljats för verksamheten. Det specifika syftet med demonstrationsmedlen (DemoÖst) är att ge beställare i Baltikum, Polen och Nordvästra Ryssland ökade möjligheter att pröva och dra erfarenheter av svensk utrustning på miljö- och energiområdena, varigenom svenska företag ges möjlighet att demonstrera utrustning och system.

6.6 Kärnsäkerhet och strålskydd

Sverige bidrar till att förstärka skyddet vid hamnar och reparationsanläggningar för ryska atomubåtar.

Under perioden 1999–2001 har totalt ca 150 milj kr anvisats för samarbete på det kärntekniska området för Litauen, Ryssland och övriga länder. Därav har ca 45 milj kr anvisats för Ryssland. Samarbetet med Ryssland inom kärnteknik och strålskydd genomförs av Statens Kärnkraftsinspektion (SKI) och av Statens Strålskyddsinstitut (SSI). Vägledande för samarbetet är att relevanta organisationer i mottagarlandet får stöd med att stärka den kärntekniska infrastrukturen, inklusive strålskydd och beredskap mot kärntekniska olyckor. Samarbetspartners är individuella kärnkraftverk, den ryska federala myndigheten för kärnsäkerhet och strålskydd (GAN), det ryska atomministeriet minatom samt tekniska stödorganisationer.

Det samlade programmet omfattar stöd till utveckling i mottagarländerna inom områdena reaktorsäkerhet, avfallshantering, kärnkraft-sanknutet strålskydd, olycksberedskap samt till att stärka lagstiftning och myndighetsutövning inom kärnenergiområdet.

Stödet till Leningradverket Sosnovij Bor har främst innefattat projekt inom säkerhetsanalys och materialprovning. Flera andra projekt har diskuterats, men utvecklingen av samarbetet har hämmats av att regleringen av det nukleära ansvaret inte är löst. Ett ramavtal har tecknats mellan Leningradverket och SKI, som reglerar tullfrågor och planering och genomförande av nya samarbetsprojekt. Samarbetet med Kolakraftverket har utökats under perioden och flera konkreta projekt inletts. Även här har tecknats avtal mellan Kolakraftverket och SKI. Arbetet vid kärnkraftverken innefattar säkerhetsanalys samt stöd till direkta säkerhetsförbättringar. En komplett säkerhetsrapport – den första i sitt slag i Ryssland – inlämnades av Leningradverket till ryska säkerhetsorganisationen GAN under sommaren. I samverkan med Khlopin-institutets EcoLab i Sosnovij Bor och GAN har SSI tillsammans med Studsvik Ecosafe utarbetat en riskanalys beträffande läckage från en anläggning för behandling och förvar av radioaktivt avfall.

Samarbetet med Kolaverket omfattar säkerhets- och brandanalys, som skall leda till en prioritering av säkerhetshöjande åtgärder. Under perioden har även viss teknisk utrustning levererats. En överenskommelse har också nåtts om att se över hanteringen av låg- och medelaktivt avfall. Vidare har kontakter tagits för planering av insatser med inriktning på personalstrålskydd och utsläppsfrågor vid de båda ryska anläggningarna.

Avsaknaden av regeringsavtal rörande nukleärt ansvar m.m. är ett hinder för att inleda industriprojekt i större skala, inte enbart vid Leningrad- och Kolakraftverken utan även i hög grad inom området använt kärnbränsle och radioaktivt avfall i nordvästra Ryssland. Dock har ett visst genombrott skett i och med att Minatom tagit initiativet till en större samlad internationell insats i Andrejevbukten där Sverige deltar aktivt. En första granskning av en rysk säkerhetsrapport om ett slutlager för låg- och medelaktivt avfall på Novaja Zemlja är genomförd.

Det s.k. Myndighets-Lepse-projektet syftar till att stödja det industriella Lepse-projektet inom vilket skadat ubåtsbränsle från depåfartyget Lepse i Murmansk skall överföras till säkra lagrings- och transportbehållare. Under 2001 avslutades första fasen framgångsrikt.

7. Utbildning och forskning

Verksamheten inom samarbetsområdet utbildning och forskning har i första hand hanterats av Svenska institutet (SI). Den verksamhet som beskrivs nedan omfattar totalt 65 milj kr under perioden 1999–2001, varav 15 milj kommer från anslaget för Central- och Östeuropa medan 50 milj kr kommer från Östersjömiljarden (Visbyprogrammet och Östersjöstipendierna).

7.1 Stipendier och stöd till institutionssamarbete

Stöd till institutions- eller projektsamarbete har främst givits inom Visby- och Nya Visbyprogrammet men även inom programmet för Högskolesamarbete. Individuell stipendiering har ägt rum dels inom Nya Visbyprogrammet och dess föregångare, dels genom det traditionella bilaterala utbytet och de s.k. Östersjöstipendierna. SI har finansierat projektförslag som initierats och genomförts av universitet, högskolor, institutioner inom vuxenutbildning samt gymnasieskolor.

Inom det *akademiska projektsamarbetet* har koncentrationen på samarbeten med universitet i S:t Petersburg varit påtaglig. Där finns sedan länge många gemensamma verksamheter inom främst teknik och medicin. Rysk spetsteknologi, som växt fram genom rymdprogrammen liksom utvecklingen inom flygsektorn, är attraktiv kunskap för bl.a. våra tekniska högskolor. Samarbetsavtal finns med ett antal välkända och etablerade ryska universitet som S:t Petersburg State University, S:t Petersburg Electrotechnical State University och S:t Petersburg Technical State University.

En viss geografisk specialisering kan ses i samarbetet. Så har Lunds universitet och Malmö högskola liksom Kalmar högskola och Blekinge tekniska högskola sökt sig mot Kaliningrad med projekt inom lärarutbildning, miljöteknologi, ekonomiutbildning och modern biblioteksteknik.

Sveriges nordligaste lärosäten har, som en del av Barentssamarbetet, skapat flera samarbetsformer med universiteten i Murmansk, Archangelsk och Petrozavodsk. Luleå tekniska universitet utbildar civilingenjörer och ekonomer i ett nu femårigt samarbetsprojekt med Pomor State University i Archangelsk och påbörjar våren 2002 en mastersutbildning inom gruvhantering i samverkan med Murmansk universitet. Umeå universitet bedriver cellforskning sedan ett antal år tillsammans med Archangelsk Medical Academy och utvecklar lärarutbildning för tekniska lärare vid Karelian Technical State University i Petrozavodsk. Inom hälsovårdsområdet finns såväl praktiskt utbildningsarbete som begynnande forskning.

I de breda utbildningssatsningar som Baltic University Programme och Stockholms universitet bedriver med stöd från SI återfinns många universitet i nordvästra Ryssland.

Samarbetet i Moskvaområdet har oftast haft en inriktning på stora teknikprojekt med flera länder involverade. Ett omfattande projekt har under många år varit KTH:s satsning på utbildning inom lantmäteri. Chalmers tekniska högskola samarbetar sedan länge med Moskva inom mikro- och nanoelektronik. Lund har ett språk- och tolkutbildningssamarbete med Moskva.

Under senare år har efterfrågan på medel för projektsamarbete med Ryssland stabiliserat sig på en relativt hög nivå: 9,2 milj kr fördelade

på 66 projekt för år 2000 och 12,0 milj kr fördelade på 72 projekt år 2001. Trots att man inom högskolevärlden upplever att trögheten är stor när man påbörjar eller förhandlar om projektsamverkan, finns en stark vilja att bredda verksamheterna till såväl fler lärosäten som fler regioner. Den största stötestenen från svensk sida har varit svårigheten att täcka kostnadsbortfallet inom de egna institutionerna då man inte kunnat ersätta projektledare och andra aktiva i projekten. En viss ersättning kommer framdeles att kunna ges, vilket förhoppningsvis skall kunna ytterligare bredda intresset från svensk sida.

Enskilda svenska stipendiater söker i flertalet fall till S:t Petersburg för att läsa ryska. Det börjar dock bli fler sökande, som vill kombinera med andra ämnen som juridik och ekonomi. Antalet sökande ryska studenter och forskare till individuella *stipendier* inom Visby-/Nya Visbyprogrammet har vuxit från ca 50/år vid programmets början till 250 under 2001, främst från S:t Petersburgsområdet. Intresset för s.k. mastersnivåkurser har ökat på senare år. Även inom det stipendieprogram som omfattat hela Ryssland har intresset ökat, med en dominans av sökande från Moskvasområdet, vanligen på forskarstudienivå, inom humaniora, samhällsvetenskap och naturvetenskap.

Samarbetet inom *vuxenutbildningsområdet* präglas i hög av den obalans, som råder mellan den svenska och den ryska vuxenutbildningssektorn. Svenska folkhögskolor och studieförbund har inte haft några givna samarbetspartner i Ryssland. Utbytet har i stor utsträckning handlat om att hjälpa till med att etablera en infrastruktur för vuxnas lärande. Ofta har samarbetsparten på den ryska sidan varit akademiska institutioner.

Inkomna projektansökningar spänner över ett brett fält. Folkuniversitetet i Umeå har arrangerat Sommaruniversitet för lärare och lärarutbildare inom ämnen som samhällskunskap, historia, demokrati och media. Projektet "Mälardalsambassadörer" har berett studerande i svenska från Pskov möjligheten att praktisera i en svensk kommun. Vasa Kunskapscentrum i Göteborg anordnar en vidareutbildning för ekonomistudenter från "Pskov Branch of St. Petersburg Academy for Engineering and Economics".

Utbytet inom *gymnasieskolan*, som funnits med i SI:s utbud sedan år 2000, omfattar utbyten av lärare och elever, oftast i form av klassresor i båda riktningarna. Projekten initieras vanligen av svenska lärare. Hjalmar Lundbohmskolan i Kiruna har t.ex. arrangerat ett miljöläger i Apatity, medan Naturbruksgymnasiet i Rättvik tagit emot elever från ett jordbruksgymnasium i Pskov.

7.2 Stöd till svenskundervisning

Målet för verksamheten är att ge stöd till undervisning i svenska och om Sverige. Svenskundervisningen i Ryssland bidrar till att stärka den demokratiska utvecklingen genom en pedagogik med förankring

Det är populärt att läsa svenska i Ryssland. Svenska Institutet stöder svenskundervisning i många städer.

i demokratiska värderingar och förmedling av den svenska demokratiska traditionen samt kunskaper om det svenska samhällets framväxt och utveckling.

På universitetsnivå bedrivs undervisning i svenska i Murmansk, Archangelsk, Petrozavodsk, S:t Petersburg, Pskov, Novgorod, Kaliningrad och Moskva. Undervisning i grundskola och gymnasium äger i nordvästra Ryssland främst rum i Murmansk, Archangelsk, Petrozavodsk, S:t Petersburg och Kaliningrad. Därutöver undervisas i svenska inom vuxenutbildning.

Sammanlagt uppgick antalet svenskstuderande år 2001 till 684 personer. Kostnaderna för undervisningen uppgick till 2,6 milj kr. Den mest kostsamma delen är svenska lektorer. Deras antal har successivt minskats. För närvarande finns fem lektorer i Barentsområdet, en i S:t Petersburg, fyra i övriga NV Ryssland och två i Moskva. Målet är att det skall finnas högst en svensk lektor vid varje universitet. Undervisningen handhas alltmer av kompetenta ryska universitetslärare.

De flesta skandinaviststuderande är unga kvinnor. På senare tid har dock antalet svenskstuderande som kombinerar svenskan med andra huvudämnen ökat. Kaliningrad och S:t Petersburg har under senare tid startat svenskundervisning vid utbildningar/universitet med t.ex. tekniska utbildningar och utbildningar med internationell inriktning.

Fördjupande insatser har också gjorts avseende utveckling av tolk-kompetens, t.ex.. vid Moskvastatliga universitet (MGU), men också genom korta gästspel av svenska tolklärare i Murmansk. En rysk institution har själv fått disponera ett större belopp för att utforma och styra arten av fördjupning. Den ryska parten har emellertid haft svårt att själv våga ta ansvaret och genomföra uppdraget. SI bedömer att denna övning i demokratisk självbestämmanderätt och dito ansvarstagande varit lärorik – även för SI.

8. Humanitärt bistånd

Sida har de två senaste åren beviljat 36 milj kr för humanitära insatser i Tjetjenien och flyktingar i angränsande områden. Medlen tas från anslagsposten Bilateralt utvecklingssamarbete, delposten Humanitärt bistånd och katastrofförebyggande.

Under det gångna året har utvecklingen vad gäller den humanitära situationen i Kaukasus varit i stort sett oförändrad, men med ett något förbättrat säkerhetsläge för biståndspersonal. En stor del av insatserna har genomförts i Ingusjien på grund av de säkerhetsmässiga problem att genomföra insatser inne i Tjetjenien. I dagsläget befinner sig cirka 160 000 internflyktingar i Tjetjenien. Ytterligare

cirka 150 000 internflyktingar befinner sig dessutom i Ingusjien. Vissa grupper av dessa flyktingar lever under mycket svåra omständigheter.

Under 2001 har fler människor lämnat Tjetjenien än som har återvänt. FN understryker behovet av att finna långsiktiga lösningar för de grupper som befinner sig utanför Tjetjenien, inte minst vad avser praktiska problem med dokumentation och rättigheter.

Sidas insatser under perioden 2000–2001 i tkr

År/organisation	2000	2001
ICRC	11 000	15 000
OCHA		4 000
UNSECOORD		
UNICEF		5 000
PMU-Interlife	850	
Total	11 850	24 000

ICRC	Stöd till ICRC:s insatser i regionen
OCHA	Stöd till koordinering och samordning av insatser
UNSECOORD	Stöd till insatser för säkerhet för biståndspersonal
UNICEF	Stöd till utbildningsinsatser, stöd till "child friendly spaces" i Groznij samt min-information
PMU-Interlife	Matdistribution till flyktingar utanför Tjetjenien

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE

105 25 Stockholm, Sweden

Tel: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64

Hemsida: <http://www.sida.se>